

פעולות בנק ישראל

1. סיכום המאזן לסוף שנת 1980*

א. קווי ההתפתחות העיקריים

נכסי בנק ישראל והתחייבויותיו לסוף שנת 1980 הסתכמו ב־56.3 מיליארד שקלים, לעומת 25.4 מיליארד שקלים בסוף 1979 – גידול של 122 אחוזים, לעומת 100 אחוזים בשנת 1979. האצת הגידול השנה לעומת אשתקד מוסברת בעיקר בהגברת קצב פיתוח השקל (113.5 אחוזים, לעומת 86 אחוזים) ובעלייה תלולה יותר של מדד המחירים לצרכן (133 אחוזים, לעומת 111 אחוזים). בניכוי גורמים אלה, גדלו השנה הסעיפים המרכזיים במאזן בקצב אטי מאשתקד. כולטת האטה יחסית לאשתקד, נומינלית, בקצב גידול האשראי, שנתן בנק ישראל למימון היצוא, ובקצב גידול תיק ניירות הערך של בנק ישראל, אם כי חלה בהם עלייה במונחים ריאליים. חוב הממשלה גדל נומינלית כאשתקד, ויתרות מטבע החוץ עלו השנה בשיעור נמוך במקצת לעומת השנה שעברה.

בצד ההתחייבויות, הואט גידולו של סעיף ההתחייבויות העיקרי, פיקדונות מטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים, במונחי דולרים. האטה זו משקפת את הירידה בצבירת פיקדונות מטבע חוץ בידי הציבור, וירידת ערכם של הפיקדונות הנקובים במרקים גרמניים, כתוצאה מהיחלשות מטבע זה לעומת הדולר. לעומת זאת, עלו השנה פיקדונות הבנקים במטבע ישראלי, בדומה לשיעור עליית המחירים, לאחר שאשתקד הם ירדו; שטרי הכסף שבמחזור גדלו אמנם השנה בשיעור כפול מאשתקד, אולם בשיעור נמוך מהאינפלציה.

ב. חשבונות מטבע חוץ עם חוץ לארץ

יתרות מטבע חוץ, המוחזקות בידי בנק ישראל¹, גדלו ב־1980 בקצב אטי יותר מאשר אשתקד, והסתכמו בסוף השנה ב־2,780 מיליון דולר, לעומת 2,570 מיליון דולר בסוף שנת 1979. זהו גידול של 210 מיליון דולר (8 אחוזים), לעומת 328 מיליון דולר (15 אחוזים) אשתקד. הסקטורים השונים תרמו לשינוי ביתרות מטבע החוץ בדומה לשנה שעברה: הסקטור הפרטי תרם השנה להורדת היתרות באמצעות משיכה נטו של מטבע חוץ בסכום של כ־870 מיליון דולר, לעומת כ־800 מיליון דולר אשתקד, ואילו הסקטור הציבורי תרם לגידול היתרות סכום דומה לאשתקד – כ־1,100 מיליון דולר. הגידול במשיכת מטבע החוץ על ידי הסקטור

* סעיף זה פורסם בעיקרו בבנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1980, פברואר 1981.
¹ יתרות מטבע החוץ של ישראל מוגדרות כזהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ, בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא־תושב.

לוח ט"ו
תביעות והתחייבויות בנק ישראל כלפי חו"ל במטבע חוץ ובזהב, 1979 ו-1980
(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (—)	1979	1980	
			נכסים
273.5	3,120.5	3,394.0	זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ
51.8	37.8	89.6	נכסים אחרים במטבע חוץ
325.3	3,158.3	3,483.6	סך כל התביעות כלפי חוץ לארץ
			התחייבויות
24.4	84.6	109.0	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
— 2.9	95.4	92.5	התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית
— 7.7	13.0	5.3	פיקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לארץ
— 0.1	12.0	11.8	נכסים נזילים כנגד התחייבויות אחרות
71.3	536.9	608.2	פיקדונות תושבי חוץ
85.0	741.9	826.9	סך כל ההתחייבויות כלפי חוץ לארץ
240.3	2,416.4	2,656.7	התביעות נטו מחוץ לארץ (נכסים במטבע חוץ)
209.9	2,570.6	2,780.5	יתרות מטבע חוץ של המשק המוחזקות בבנק ישראל ¹

(1) ראה הגדרה בהערה 1 לעיל.

הפרטי אירע למרות השיפור, שחל בחשבון השוטף של סקטור זה במאזן התשלומים, והוא נובע, ככל הנראה, מירידה גדולה יותר ביבוא ההון של סקטור זה.

השיפור בחשבון השוטף של הסקטור הפרטי היה תולדה של ירידה ריאלית ביבוא, על רקע ההאטה בפעילות הכלכלית, והמשך גידולו הריאלי של היצוא. לעומת זאת, חלה השנה הרעה בתנאי הסחר, בעיקר דרך התייקרות הדלק, כך שהצמצום בעודף היבוא האזרחי הסתכם בכ-300 מיליון דולר בלבד.

הירידה ביבוא ההון הכולל של הסקטור הפרטי התרכזה בעיקר בתנועות הון לזמן קצר, בעוד שהיקף ההעברות החד-צדדיות ויבוא ההון לזמן בינוני וארוך היה דומה ברמתו לאשתקד. רכיבי התרומה של הסקטור הציבורי לגידול ביתרות דמו לאלו של אשתקד. הממשלה והסוכנות היהודית העבירו מחוץ לארץ ארצה כתשע מאות מיליון דולר, והכנסות בנק ישראל מריבית והפרשי שערים על הנכסים במטבע חוץ ברוטו הסתכמו השנה בכ-210 מיליון דולר, לעומת 265 מיליון דולר אשתקד².

הגידול ביתרות מטבע החוץ התרחש בעיקר בשבעת החודשים הראשונים של השנה, שבהם גדלו היתרות בכ-377 מיליון דולר, בעוד שבחמשת החודשים האחרונים של השנה פחתו היתרות בכ-167 מיליון דולר. בתקופה הראשונה תרם הסקטור הציבורי לגידול היתרות כ-900 מיליון דולר, ואילו בתקופה השנייה — כ-200 מיליון דולר בלבד. משיכות הסקטור הפרטי מהיתרות התרכזו בשליש הראשון והאחרון של השנה, והסתכמו ב-380 ו-350 מיליון דולר, בהתאמה, ואילו בשליש השני — בכ-140 מיליון דולר בלבד; תנודה זו משקפת, כנראה, שינויים בתנועות הון לזמן קצר, ופירעון אשראי קצר מועד לחוץ לארץ, (בעיקר הרביע הראשון), שמחירו נעשה יקר, יחסית, לאחר הטלת תוספת ריבית על האשראי במטבע חוץ אשתקד, שתרמה גם השנה לירידה בהיקף האשראי במטבע חוץ — וכתוצאה מכך, לפירעון אשראי קצר מועד לחוץ לארץ.

² ההאטה בהכנסות בנק ישראל, במונחי דולר, משקפת בעיקר שיעורן כלפי מטה של הנכסים במרקים גרמניים בכ-138 מיליון דולר, בעקבות היחלשות מטבע זה כלפי הדולר בכ-12 אחוזים.

סך כל הנכסים של בנק ישראל במטבע חוץ, בחוץ לארץ, ברוטו, הסתכמו בסוף 1980 ב- 3,395 מיליון דולר, לעומת 3,120 מיליון דולר בסוף 1979 – גידול של 9 אחוזים. ההפרש בין הברוטו לבין הנטו משקף בעיקר את נזילות החובה של הבנקים בבנק ישראל בגין פיקדונות תושבי חוץ.

ג. חשבונות הממשלה

האשראי לממשלה מבנק ישראל גדל במשך השנה ב-1.3 מיליארד שקלים, והסתכם בסוף השנה ב-5.5 מיליארד שקלים. בתקופה זו הוזרמה הממשלה למשק נזילות בהיקף של כ-4.9 מיליארד שקלים, לעומת 1.5 מיליארד שקלים ב-1979.³ הפער בין הגידול בחוב הממשלה לבין הגידול בהזרמה הממשלתית נובע מהפעולות הבאות: מחד גיסא, העבירה הממשלה מטבע חוץ למימון פעולותיה המקומיות, בהיקף של כ-4.8 מיליארד שקלים, וכן הועברו לממשלה רווחי בנק ישראל בסך 3.1 מיליארד שקלים, שאינם בבחינת ספיגה; מאידך גיסא, חויבה הממשלה ב-4.2 מיליארד שקלים, בגין ריבית והצמדה על חובה לבנק ישראל – וסכום זה אינו בבחינת הוזרמה. (בשנת התקציב 1980/81 הסתכמה ההזרמה בכ-4 מיליארד שקלים, מזה כ-2.7 מיליארד שקלים ללא הסוכנות היהודית).

השפעתה הכורלת של הממשלה על הביקושים המקומיים במשק נאמדת באמצעות עורך ההוצאה הממשלתית המקומית על ההכנסות ממסים ותשלומי חובה אחרים. אומדן זה הגיע בשנת 1980 לכ-11 מיליארד שקלים, לעומת 2 מיליארד שקלים אשתקד. מקורות המימון לעורך זה היו העברות מטבע חוץ, גיוס הון נטו במשק, רווחי בנק ישראל ואשראי מבנק ישראל. הוזרמת הממשלה לא התפתחה באורח אחיד על פני השנה, והושפעה מקצב הוצאת הכספים ומגביית המסים וגיוס הון נטו. ברביע הראשון של שנת 1980 ניכרה הוזרמה גבוהה, יחסית, והיא הסתכמה בכ-580 מיליון שקלים בממוצע לחודש, למרות המגמה העונתית של ספיגה ממשלתית בתקופה זו, שהינה הרביע האחרון של שנת הכספים. הואט היקף ההזרמה בחודשים שלאחר מכן (מאפריל עד יוני הוזרמו כ-330 מיליון שקלים בממוצע לחודש), וביולי ובאוגוסט אף הפכה לספיגה של 216 מיליון שקלים בממוצע לחודש. כל אלה משקפים בעיקר את הגידול הרב בהנפקת איגרות חוב לציבור בתקופה זו. בשליש האחרון של השנה שבה ההזרמה וגברה והגיעה לכ-660 מיליון שקלים בממוצע לחודש, אף שהיקף ההנפקות לציבור קטן אך במקצת בתקופה זו.

ד. הלוואות ושטרות

היתרה בסעיף זה בסוף 1980 הסתכמה ב-19.3 מיליארד שקלים, לעומת 8.0 מיליארד שקלים אשתקד. סעיף זה מורכב ברובו מחלקו של בנק ישראל בקרנות היצוא, שגדל ב-147 אחוזים, והסתכם ב-18.8 מיליארד שקלים, מהם 16.2 מיליארד שקלים (2.1 מיליארד דולר) במטבע חוץ ו-2.6 מיליארד שקלים במטבע מקומי. רכיביו האחרים הם אשראי מוכון לפעילות מקומית, בסך 0.2 מיליארד שקלים, וההלוואה המיוחדת, שניתנה לכנקים להקטנת גירעונות הנזילות שלהם, אשר הסתכמה בסוף 1980 בכ-253 מיליון שקלים. עיקר הגידול ביתרת האשראי השנה חל באשראי בקרנות היצוא, ובמיוחד בקרנות היצוא במטבע חוץ: זה גדל השנה ב-284 מיליון דולר, שהם 15 אחוזים, והסתכם ב-2.1 מיליארד דולר.

³ סכומים אלו כוללים את הוזרמת הנזילות למשק בידי הסוכנות. בניכוי פעולות אלה, הוזרמה הממשלה למשק השנה כ-3.8 מיליארד שקלים, לעומת כ-0.9 מיליארד שקלים ב-1979.

יש לציין, שהשינויים בסעיף האשראי במאזן משקפים רק את השתתפותו הישירה של בנק ישראל באשראי המוכוון במשק.⁴

הגידול באשראי בקרנות היצוא במטבע חוץ, בסך כ-284 מיליון דולר, נבע בעיקר מהתרחבות קרן היהלומים בכ-206 מיליון דולר (שהם 22 אחוזים), ויתרתה בסוף 1980 הסתכמה ב-1.1 מיליארד דולר. האשראי במסגרת הקרן למימון יבוא לשם יצוא גדל בכ-49 מיליון דולר (16 אחוזים), ויתרתו הגיעה ל-364 מיליון דולר בסוף השנה, ואילו האשראי בקרן למימון משלוחי יצוא כמעט שלא השתנה השנה, והסתכם ב-605 מיליון דולר. סך כל הגידול באשראי מבנק ישראל היה השנה נמוך במקצת משיעור הגידול ביצוא, במונחי דולרים.

העלייה המהירה באשראי בקרן היהלומים התרחשה למרות צמצום פעילותו של הענף השנה והקטנת שיעור ההשתתפות של בנק ישראל במימון המלאי (באוקטובר), מ-80 ל-70 אחוזים, ובמימון משלוחי יצוא יהלומים, מ-90 ל-80 אחוזים; יש להניח, שעלייה זו משקפת את הגברת ניצול האשראי המסובסד בקרן, על רקע העלויות התלולות בשערי הריבית בעולם, בעיקר למימון העלייה בערך המלאי.

יתרת הקרן למשלוחי יצוא הסתכמה בסוף 1980 ב-605 מיליון דולרים, לעומת 593 מיליון דולר אשתקד — עלייה זעומה של 12 מיליון דולרים בלבד, לאחר עלייה של 207 מיליון דולרים, כ-54 אחוזים, בשנת 1979. היתרה הממוצעת היתה גבוהה השנה כ-26 אחוזים לעומת אשתקד. שיעור המימון בקרן זו הוקטן באוקטובר 1980, מ-85 ל-80 אחוזים.

יתרת קרן יבוא לשם יצוא הגיעה בסוף השנה הנסקרת ל-364 מיליון דולר, לעומת 315 מיליון דולר אשתקד, גידול של 49 מיליון דולר, או 16 אחוזים. גם בקרן זו הוקטן שיעור המימון באוקטובר, מ-80 ל-75 אחוזים.

החל בחודש אפריל 1980 הועלה שיעור הריבית בקרנות היצוא במטבע חוץ, והוא נקבע ל-60 אחוזים משער הריבית הבינבנקאית בחוץ לארץ; בקרן היהלומים הועלה השיעור באוקטובר, ל-70 אחוזים מהריבית בחוץ לארץ.

האשראי מבנק ישראל ליצוא במטבע מקומי, במסגרת קרנות הייצור ליצוא, גדל ב-1980 ב-1.6 מיליארד שקלים, והסתכם בכ-2.6 מיליארד שקלים. גידול זה נובע הן מהרחבת היצוא והן מהגדלת השתתפותו של בנק ישראל בקרן, מ-65 ל-75 אחוזים, שהחליפה שחרורים מניולות בהיקף דומה.

האשראי המיוחד, שנתינתו לבנקים הותנתה בריסון קצב הגידול של האשראי החופשי במטבע מקומי ובמטבע חוץ מצד הבנקים, הוקטן ב-25 אחוזים, והסתכם בסוף 1980 ב-253 מיליון שקלים.

ה. ניירות ערך

תיק ניירות הערך שבידי בנק ישראל כולל איגרות חוב ממשלתיות, צמודות למדד, שרכש בנק ישראל במסגרת פעילותו כסוכן הממשלה וכמוסדת המסחר בשוק המשני, ואיגרות חוב בלתי סחירות (מילוה מעסיקים ומילוה ביטחון), שרכש בנק ישראל ממפעלים במשק, לאחר הקפאת מסגרות האשראי המוכוון לשוק המקומי החל ב-1978. ערכו המשוערך של תיק בנק ישראל הסתכם ב-3.9 מיליארד שקלים, לעומת 1.5 מיליארד שקלים בסוף 1979, גידול של כ-165 אחוזים.

תיק ניירות הערך הסחירים גדל מ-0.9 מיליארד שקלים ל-2.0 מיליארד שקלים — עלייה של 111 אחוזים. גידול איטי זה, הכולל את עליית ערך התיק כתוצאה משיעור, משקף גם פדיונות

⁴ סעיף האשראי במאזן אינו כולל שחרורים מחובת הניולות במסגרת הקרנות.

לוח ט"ז

השינויים בנכסים ובהתחייבויות של בנק ישראל לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1980

כלל הנכסים וההתחייבויות				נכסים והתחייבויות במטבע חוץ או הצמודים למטבע חוץ (מכוסים בדולרים ארה"ב)			
יתרה ליום 31.12.79	יתרה ליום 31.12.80	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת	יתרה ליום 31.12.79	יתרה ליום 31.12.80	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת		
(מיליוני שקלים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני שקלים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)		
נכסים							
תביעות כלפי חוץ לארץ	11,165	26,294	15,129	135.5	3,158	10.3	326
אשראי לממשלה	¹ 4,209	¹ 5,459	1,250	29.7	740	— 23.9	— 177
הלוואות ושטרות							
במטבע חוץ	6,589	16,213	9,624	146.1	1,864	15.2	284
במטבע מקומי	1,400	3,070	1,670	119.3			
ניירות ערך	1,478	3,924	2,446	165.5			
חשבונות אחרים	¹ 576	¹ 1,362	786	136.5	122	13.9	17
סך הנכסים	25,417	56,322	30,905	121.6	5,884	7.6	450
התחייבויות							
שטרי כסף ומעות כמחזור	1,376	2,537	1,161	84.4			
התחייבויות כלפי חוץ לארץ	¹ 426	¹ 828	402	94.4	121	— 9.1	— 11
פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים	1,040	2,334	1,294	124.4	294	5.1	15
פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל	19,461	42,288	22,827	117.3	5,505	1.8	98
כנגד פיקדונות תושב — פיציזים	(10,025)	(19,635)	(9,610)	(95.9)	(2,836)	(— 8.3)	(— 234)
כנגד פיקדונות תושב — אחרים	(7,538)	(18,062)	(10,524)	(139.6)	(2,132)	(12.2)	(261)
כנגד פיקדונות לא-תושב	(1,898)	(4,591)	(2,693)	(141.9)	(537)	(13.2)	(71)
פיקדונות של מוסדות בנקאיים וכספיים בישראל	904	2,007	1,103	122.0	277	20.6	57
סעיפים אחרים	¹ 2,210	¹ 6,328	4,118	186.3	6,197	2.6	159
סך ההתחייבויות	25,417	56,322	30,905	121.6	6,197	8.2	210
יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל ²					2,570		

- (1) הסעיף כולל הן סכומים במטבע חוץ או הצמודים למטבע חוץ, והן סכומים בלתי צמודים.
- (2) יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל מוגדרות כזה, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ. בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא-תושב. (ראה גם כיאור 2 ר"ד)
- הביאורים המצורפים הינם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

של איגרות חוב ואת התערבותו של הבנק בשוק המשיני; זו הסתכמה במשך השנה במכירות נטו בסכום של כ-0.2 מיליארד שקלים, לעומת רכישות נטו בסכום דומה אשתקד. איגרות החוב נמכרו בעיקר בתקופת הגאות בשוק המשיני, ונועדו בעיקר לוויסות התנודות.

תיק ניירות הערך הבלתי סחירים עלה מ-0.5 מיליארד שקלים בסוף 1979 ל-1.9 מיליארד שקלים בסוף 1980 — עלייה של כ-264 אחוזים. תיק זה כולל ברובו הגדול מילות בלתי סחירים, שנקנו ממפעלים, במסגרת הסדרי הרכישה, כתחליף לאשראי מוכוון, וכן איגרות חוב שהונפקו במקור לתכניות חיסכון, ונרכשו מהבנקים מחוץ לבורסה. ללא הפרשי שיערוך, גדל השנה סעיף זה כ-0.4 מיליארד שקלים, גידול המבטא, ברובו הגדול, רכישת מילות מעסיקים מידי מפעלים.

1. שטרי כסף ומעות במחזור

בה' באדר התש"ם (22 בפברואר 1980) הוכרו על החלפת הלירה הישראלית בשקל, והוכנסו למחזור שטרי כסף ומעות, הנקובים בשקלים ובאגורות חדשות; הלירה הישראלית ממשיכה לשמש הילך חוקי⁵. השטרות הנקובים בשקלים נטלו בסוף השנה למעלה מ-90 אחוזים מכלל הכסף במחזור, אולם חלקם של המטבעות הנקובים באגורות חדשות היה 52 אחוזים בלבד מסך כל המצלצלין שבמחזור.

יתרת שטרי הכסף והמעות במחזור הגיעה בסוף שנת 1980 לכ-2.5 מיליארד שקלים, לעומת 1.4 מיליארד שקלים בסוף 1979, גידול של 1.1 מיליארד שקלים, שהם 84 אחוזים — לעומת גידול של 41 אחוזים אשתקד. שיעור הגידול במחזור הכסף היה השנה נמוך משיעור הגידול בסך אמצעי התשלום במשק, שעלו השנה בכ-98 אחוזים, וכתוצאה מכך ירד במקצת חלקם של המזומנים בסך אמצעי התשלום, מ-34 אחוזים אשתקד ל-31 אחוזים השנה.

בעקבות האצת קצב האינפלציה במשק הונפק שטר בן 100 שקלים, שהוכנס למחזור כז' בטבת התשמ"א (14.12.1980). במקביל עלה משקלם של שטרי הכסף בעריכים גבוהים — בני 100 שקלים, 50 שקלים ו-500 ל"י, בסך המזומנים שבמחזור לכ-85 אחוזים, לעומת 71 אחוזים בסוף 1979. השטר בן 100 שקלים, הנושא את דיוקנו של זאב ז'בוטינסקי (שהיה במחזור כמחצית החודש בלבד בשנת 1980), נטל כ-14 אחוזים מסך כל שטרי הכסף שבמחזור.

2. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי

פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי בבנק ישראל הסתכמו בסוף שנת 1980 בכ-2 מיליארד שקלים, לעומת 0.9 מיליארד שקלים בסוף שנת 1979 — עלייה של 122 אחוזים, לעומת ירידה של כ-16 אחוזים בשנת 1979. העלייה השנה משקפת את הגידול בפיקדונות הציבור בבנקים במטבע מקומי, הן בעו"ש והן בתעודות פיקדון סחירות, לאחר מספר שנים של ירידה ריאלית משמעותית. השינוי במגמה זו משקף, כנראה, התאמה לקצב האינפלציה, וקשור, ככל הנראה, גם להתרחבות הניכרת, שחלה בפעילות הבורסה לניירות ערך, שחיבה החזקת סכומי כסף גדולים בחשבונות הציבור.

⁵ ברזמנית בוטלו כהילך חוקי רק המטבעות בני 1, 5 ו-25 אגורות, אולם ניתן להמירם לשקלים בקופות בנק ישראל.

לוח ט"ו 3
המטבע במחזור לפי העריך¹, 1979 ו-1980

1980		1979		סוף התקופה
מיליוני שקלים	אחוזים	מיליוני שקלים	אחוזים	
שטרי כסף מסדרת הלירות				
—	0.4	—	—	1 + 1/2 ל"י
—	2.5	0.2	2.9	5 ל"י
—	8.8	2.4	32.2	10 ל"י
1	11.4	2.9	38.7	50 ל"י
1	19.7	21.1	279.7	100 ל"י
7	169.1	73.3	971.1	500 ל"י
9	211.9	100.0	1.324.6	סך הכול
שטרי כסף מסדרת השקל				
1	30.4	—	—	1 שקל
1	28.7	—	—	5 שקל
9	212.6	—	—	10 שקל
66	1624.2	—	—	50 שקל
14	357.3	—	—	100 שקל
91	2,253.2	—	—	סך הכול
100	2,465.1	100.0	1,324.6	סך כל השטרות
מעות מסדרת הלירות				
—	0.2	0.5	0.2	1 פר' עד 500 פר'
1	0.3	0.7	0.3	1 אג'
2	0.9	2.6	1.0	5 אג'
7	3.3	9.6	3.9	10 אג'
2	1.0	3.0	1.2	25 אג'
5	2.7	9.3	3.7	1/2 ל"י
18	8.9	37.9	15.3	1 ל"י
13	6.3	36.4	14.7	5 ל"י
48	23.6	100.0	40.3	סך הכול
מעות מסדרת השקל				
1	0.4	—	—	1 אגורות חדשות
2	0.9	—	—	5 אגורות חדשות
19	9.6	—	—	10 אגורות חדשות
30	14.8	—	—	1/2 שקל
52	25.7	—	—	סך הכול
100	49.3	100.0	40.3	סך כל המעות
	2,514.4		1,364.9	סך הכול שטרי כסף ומעות
מטבעות זיכרון				
	17.6		11.4	מסדרת הלירות
	4.6		—	מסדרת השקל
	22.2		11.4	סך הכול
	2536.6		1376.3	סך יתרות במחזור

(1) כולל שטרי כסף שנותרו במחזור.

לוח' ט'-4
**שיעורי הריבית, ששילם בנק ישראל על הפיקדונות בשקלים של המוסדות הבנקאיים
 והכספיים¹**

החלק מחובת הנזילות על פיקדונות הציבור והריבית ששולמה עליו					
סוג הנכס במוסד הבנקאי	סך חובת הנזילות	שלב ריבית 0%	שלב ריבית 22%	שלב ריבית 63%	שלב ריבית 75%
(אחוזים מסך הפיקדונות במוסד הבנקאי)					
פיקדונות עו"ש רגילים	55	15	37.5	2.5	היתר
פיקדונות לזמן קצוב:					
מ"2 עד 3 חודשים	17	6	7	4	היתר
מ"3 עד 4 חודשים	15	5	7	3	היתר
מ"4 עד 5 חודשים	13	5	6	2	היתר
מ"5 עד 6 חודשים	11	4	5	2	היתר
6 חודשים ומעלה	9	3	4	2	היתר
תעודות פיקדון סחירות:					
ל-3 חודשים ומעלה	18	6	9	3	היתר
אשראי חופשי בשקלים	5	—	—	5	היתר

(1) בחוקף ל-31.12.80.

ח. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ

פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ בבנק ישראל מוחזקים כנזילות חובה, כנגד שלושה סוגי פיקדונות של הציבור: פיקדונות שמקורם בפיצויים מגרמניה (פת"מ-פיצויים, לשעבר פו"ק, ותמ"מ); פיקדונות תושב אחרים (פת"מ) ופיקדונות תושבי חוץ, יצואנים ועולים (פת"ח). יתרת פיקדונות מטבע החוץ בבנק ישראל הגיעה בסוף השנה לכ-5.6 מיליארד דולר, שהם כ-42 מיליארד שקלים (כשלושה רבעים מסך ההתחייבויות במאזן הבנק), גידול של 117 אחוזים, לעומת גידול של 113 אחוזים אשתקד. עם זאת, לא חל כמעט שינוי בערכם הכולל של הפיקדונות במונחי דולרים.

התפתחות רכיבי הפיקדונות השונים לא היתה אחידה: פיקדונות תושב-פיצויים עלו ל-19.6 מיליארד שקלים בסוף 1980 — גידול של כ-96 אחוזים; עם זאת, ירדו היתרות במונחי דולרים מ-2.8 מיליארד דולר בסוף 1979 ל-2.6 מיליארד דולר בסוף 1980 — ירידה של כ-8 אחוזים. חלק מירידה זו מוסבר בהיחלשות המרק הגרמני⁶ לעומת הדולר, אולם גם במונחי מרקים גרמניים חלה ירידה ריאלית, בשל התרחבות ההמרות מפיקדונות אלה למטבע מקומי, ובשל העברת פיקדונות יורשים מחשבונות אלה לחשבונות פת"מ, בהיקף של כ-65 מיליון דולרים. פיקדונות תושב (פת"מ) עלו, מ-2.1 מיליארד דולרים בסוף 1979, ל-2.4 מיליארד דולרים בסוף 1980, עלייה של כ-12 אחוזים במונחי דולרים. לאחר ניכוי הריבית ששולמה והעברות הכספים מפיקדונות תושב פיצויים, נראה, כי גם פיקדונות אלה ירדו ריאלית. פיקדונות לא-תושב גדלו במשך השנה הנסקרת בכ-13 אחוזים, ויתרתם בסוף השנה הגיעה ל-608 מיליון דולרים.

⁶ דובס המכריע של פת"מ-פיצויים מוחזקים במרקים גרמניים.

א. הרווח וחלוקתו

הרווח הנקי של בנק ישראל לשנת 1980 הסתכם ב-3.6 מיליארד שקלים, לעומת 1.5 מיליארד שקלים בשנת 1979, עלייה של 145 אחוזים. כשני שלישים מהרווח נובעים מהפרשי שיערוך נטו, במונחי מטבע מקומי, על עודף הנכסים במטבע חוץ, או הצמודים למטבע חוץ, במאזן הבנק. ללא זקיפת הפרשי שיערוך, הסתכם הרווח ב-1.2 מיליארד שקלים לעומת 0.4 מיליארד שקלים אשתקד, גידול של 222 אחוזים. הרווחים חולקו כך: 500 מיליון שקלים הועברו להגדלת ההון והקרן השמורה של הבנק, ויתרת הרווח, בסך 3.1 מיליארד שקלים, הועברה לממשלה.

ב. הכנסות

כל ההכנסות של בנק ישראל לשנת 1980 הסתכמו ב-32.5 מיליארד שקלים, לעומת 12.9 מיליארד שקלים בשנת 1979 — עלייה של 152 אחוזים. ההכנסות כוללות גם את הפרשי השיערוך על נכסים במטבע חוץ או הצמודים לו, שכן הפרשי שיערוך אלה נרשמים, לפי כללי החשבונאות המקובלים, כהכנסות. ללא הפרשי שיערוך אלה, הסתכמו ההכנסות השנה ב-7.3 מיליארד שקלים, לעומת 2.2 מיליארד שקלים בשנה הקודמת. להלן ניתוח הסעיפים העיקריים של הכנסות אלה:

ההכנסות מריבית על השקעות הנכסים במטבע חוץ בחוץ לארץ הסתכמו ב-2.3 מיליארד שקלים (כ-368 מיליון דולרים), לעומת 0.8 מיליארד שקלים (כ-265 מיליון דולרים) בשנת 1979. גידול ניכר זה משקף את עליית שערי הריבית על המטבעות החשובים בעולם ב-1980, ואת הרמה הגבוהה יותר, בממוצע, של יתרות מטבע חוץ. ההכנסות מריבית על הלוואות ושטרות גדלו, מ-0.5 מיליארד שקלים ב-1979 ל-2.0 מיליארד שקלים ב-1980. גידול מהיר זה נבע הן משיעורים גבוהים יותר של ריבית על אשראי זה, והן מהעלייה ביתרה השנתית הממוצעת של האשראי.

ההכנסות מתיק ניירות הערך שבידי בנק ישראל כוללות בעיקרן הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן וכן ריבית; ההכנסות הסתכמו ב-1980 ב-2.1 מיליארד שקלים, לעומת 0.5 מיליארד שקלים בשנת 1979. הגידול המשמעותי נובע מהאצת קצב האינפלציה ומהגידול ביתרה הממוצעת של תיק ניירות הערך לעומת אשתקד. חלק מהכנסות אלה אינו נכלל ברווח הנקי, בגלל עקרון זהות העיתוי (ראה ביאור 1 לדוחות הכספיים לעיל).

ההכנסות נטו מריבית על חוב הממשלה הסתכמו השנה ב-379 מיליון שקלים, לעומת 57 מיליון שקלים בשנת 1979. הגידול בריבית נובע ממקדמה ארוכת מועד, שניתנה לממשלה בסוף מארס 1980, וכן מהיקף המקדמות הארעיות, שניתנו השנה לממשלה; בשנת 1979 לא נזקקה הממשלה למקדמה ארעית במשך מרבית חודשי השנה. הריבית, ששילם בנק ישראל על יתרת הפיקדון של הממשלה בבנק, קיזזה בחשבון הכנסות והוצאות מהריבית, שנגבתה מהממשלה על חובה לבנק ישראל.

ג. הוצאות

כל ההוצאות של בנק ישראל הסתכמו ב-1980 ב-27.2 מיליארד שקלים, לעומת 11.1 מיליארד שקלים בשנת 1979, גידול של 145 אחוזים. הגידול בהוצאות כולל הפרשי שיערוך על

* סעיף זה פורסם בעיקרו בבנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1980, פברואר 1981.

ההתחייבויות במטבע חוץ, בעקבות הפיחות השנה. הרכיב העיקרי בהפרשי השיעור הם הפרשים על פיקדונות הבנקים במטבע חוץ, שהסתכמו השנה ב-20.5 מיליארד שקלים; ללא הפרשי שיעור, הסתכמו ההוצאות ב-4.4 מיליארד שקלים, לעומת 1.5 מיליארד שקלים בשנת 1979.

בהוצאות בנק ישראל כולט סעיף ההוצאות לריבית על פיקדונות נזילות החובה במטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל: כ-3.4 מיליארד שקלים, שהם כשלושה רבעים מכלל הוצאות הבנק השנה. הגידול בסעיף זה במטבע חוץ נובע בעיקר מעליית שערי הריבית השנה. תשלומי הריבית על פיקדונות נזילות החובה במטבע מקומי של הבנקים בבנק ישראל הסתכמו השנה ב-0.5 מיליארד שקלים, לעומת 0.1 מיליארד שקלים אשתקד. גידול זה משקף הן את עליית שערי הריבית השנה, והן את הגידול ביתרה הממוצעת של הפיקדונות בבנק ישראל.

3. האשראי בהכוננת בנק ישראל⁷

מערכת האשראי המוכוון מופעלת בידי מחלקת האשראי בבנק ישראל ומערכת הבנקאות, ומסתייעת בוועדות, שבהן משתתפים נציגי משרדי הממשלה השונים. מרביתו של האשראי המוכוון הינו אשראי להון חוזר לזמן קצר, שמקורותיו בבנק ישראל ובבנקים המסחריים, והוא מיועד בעיקר למימון ההון החוזר של המפעלים בענפי היצוא. נוסף על הבטחת זמינותו, גלום באשראי זה רכיב סובסידיה, באמצעות הריבית הנמוכה, שמשלם הלקוח; דבר זה מתאפשר הודות לשער הנמוך של הריבית, שבנק ישראל גובה על חלקו במימון האשראי. (על פירוט ההרכב של מקורות מימון הקרנות וכן שערי הריבית בהן — ראה לוח ט"ו). האשראי המוכוון, המיועד לענפי היצוא, ניתן בחלקו במטבע ישראלי, בריבית של כ-57 אחוזים, ובחלקו האחר — במטבע חוץ (בקרן היהלומים — בריבית של כ-15 אחוזים, ובקרנות האחרות — בעיקר בריבית של כ-12 אחוזים, במונחי דולרים של ארה"ב). האשראי בקרנות להון חוזר ניתן במטבע ישראלי, בריבית של כ-56 אחוזים, ומיועד בעיקר לענפי תעשייה וחקלאות (פרט לקרן מילווה המעסיקים, שהאשראי בה צמוד למדד המחירים). יש להשוות שיעורים אלה לשיעורים של ריבית השוק ב-1980: כ-30 אחוזים בדולרים (כולל תוספת ריבית של 12 אחוזים, שהורדה ל-9 אחוזים בדצמבר 1980), ולמעלה מ-100 אחוזים במטבע ישראלי.

סך האשראי המוכוון, במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, בקרנות ליצוא ולהון חוזר, הסתכם בסוף שנת 1980 ב-20.2 מיליארד שקלים, לעומת 8.3 מיליארד שקלים בסוף שנת 1979, דהיינו שיעור גידול של כ-143 אחוזים, לעומת גידול של 126 אחוזים בשנת 1979. זהו גידול ריאלי של כ-4 אחוזים, שיעור דומה לזה של שנת 1979. בשנת 1980 נמשכה מגמת הגידול המהיר יותר באשראי המוכוון למימון ענפי היצוא, לעומת גידול איטי באשראי למימון הפעילות המקומית במשק. רכיב האשראי המוכוון ליצוא, במטבע חוץ ובמטבע ישראלי, הסתכם בסוף שנת 1980 בכ-19.7 מיליארד שקלים — גידול של 145 אחוזים; בממוצע שנתי, גדל אשראי זה ב-151 אחוזים. גידול זה משקף את פחותי השקל ואת גידול נפת היצוא במונחי דולרים. האשראי ליצוא במטבע ישראלי גדל, בשנת 1980, ב-137 אחוזים ובמטבע חוץ — ב-147 אחוזים; קצב הגידול בשני הרכיבים דומה יחסית, בניגוד לשנים קודמות, שבהן גדל האשראי במטבע המקומי — הזול יותר — בקצב מהיר יותר.

⁷ נתוני האשראי המוכוון בסעיף זה שונים במקצת מאלה שבפרק ח', "שוקי הכספים וההון", היות ונתוני פרק זה מבוססים על דוחות הנוטיליות השבועיים, כפי שהגישו המוסדות הבנקאיים למחלקת האשראי, שכוללים גם את האשראי המוכוון המוענק בידי הבנקים להשקעות, ואילו נתוני פרק ח' מבוססים על דוחות חודשיים, ואינם כוללים את האשראי המוכוון האמור.

לוח ט"ו
הרכב קרנות האשראי המכוון ותנאיהן, 1979 ו-1980
(ליום 31 בדצמבר, אחווים)

מקורות הקרן, 1980				מקורות הקרן, 1979			
השתתפות בנק ישראל				השתתפות בנק ישראל			
שיעור הריבית	הלוואות מלבנק ישראל	שחרור מנזילות	השתתפות הבנק המסחרי	שיעור הריבית ללקוח	הלוואות מלבנק ישראל	שחרור מנזילות	השתתפות הבנק המסחרי
1980				1979			
קרנות יצוא במטבע חוץ							
11.7	94.5	—	5.5	6.0	95.0	—	5.0
11.7	94.5	—	5.5	6.0	95.0	—	5.0
19.5	94.5	—	5.5	11.0	95.0	—	5.0
15.2	100.0	—	—	7.94	100.0	—	—
קרנות יצוא במטבע ישראלי							
57.0	75.0	19.5	5.5	26.0	65.0	27.5	7.5
57.0	75.0	19.5	5.5	26.0	65.0	27.5	7.5
66.5	75.0	19.5	5.5	36.0	65.0	27.5	7.5
קרנות הון חוזר במטבע ישראלי							
55.0	95.0	—	5.0	40.0	—	85.0	15.0
57.0	60.0	—	40.0	44.0	85.0	—	15.0
55.0	85.0	—	15.0	40.0	50.0	35.0	15.0
57.0	60.0	—	40.0	44.0	25.0	—	15.0
55.0	85.0	—	15.0	40.0	50.0	35.0	15.0
עפ"י תנאי המלווה	90.0	10.0	—	עפ"י תנאי המלווה	90.0	10.0	—
קרן מלווה מעסיקים							

1) האשראי בקרן ניתן במטבעות שונים, הריבית מתייחסת לריבית בדולרים.
המקור: מחלקת האשראי בבנק ישראל.

לעומת העלייה המהירה באשראי ליצוא, גדל האשראי המוכון לפעילות מקומית רק ב-85 אחוזים. זוהי תוצאה של מדיניות בנק ישראל לריסון הגידול הריאלי באשראי זה, על חשבון הגדלת האשראי ליצוא. כל גידולו של האשראי המוכון לפעילות מקומית נובע מהקמת קרן חדשה – קרן קונברסיה לחקלאות.

א. קרנות היצוא

קרנות היצוא מממנות את תהליך היצוא בכל שלביו: מימון שלב הייצור – באמצעות קרן הייצור ליצוא (במטבע ישראלי); מימון רכיבי היבוא – באמצעות קרן היבוא לשם יצוא (במטבע חוץ) ומימון שלב המשלוחים – באמצעות קרן המשלוחים (במטבע חוץ). נוסף על קרנות אלה, פועלות שתי קרנות ענפיות: קרן יהלומים (במטבע חוץ) וקרן פרי הדר (במטבע ישראלי). כן פועלת קרן יצוא עקיף, המסייעת למפעלים המספקים מוצרים ליצואנים הישירים. מחוץ למסגרת הקרנות, קיימים הסדרים מיוחדים למתן אשראי ליצואנים בעסקות יצוא לזמן ארוך.

יתרת האשראי המוכון ליצוא, שהסתכמה בסוף 1980 בכ-19.7 מיליארדי שקלים, כוללת 3.4 מיליארדי שקלים באשראי במטבע ישראלי ו-16.3 מיליארדי שקלים (2,157 מיליון דולר) באשראי במטבע חוץ. מהן כ-8.6 מיליארדי שקלים (1,143 מיליון דולר) בקרן היהלומים. בשנת 1980 נמשך הגידול המהיר באשראי המוכון לסקטור היצוא. יתרת האשראי בקרנות היצוא, במטבע מקומי ובמטבע חוץ, ללא קרן היהלומים – גדלה במהלך 1980 ב-134 אחוזים (145 אחוזים בממוצע שנתי). שיעור זה משקף גידול מהיר, של כ-137 אחוזים, באשראי מהקרנות במטבע מקומי, וכ-133 אחוזים באשראי מקרנות מטבע החוץ. במונחי דולרים, גדל האשראי מקרנות מטבע החוץ בכ-9 אחוזים, לעומת העלייה, במונחי דולרים שוטפים, של כ-22 אחוזים ביצוא הסחורות. קרן יבוא לשם יצוא גדלה בכ-16 אחוזים; שיעור המימון בקרן זו הוקטן, אולם הריבית ללווה לא השתנתה. קרן המשלוחים גדלה רק בכ-3 אחוזים, בשל הקטנת שיעור המימון בקרן, באוקטובר 1980, שהתבטאה ביתרה בסוף השנה בלבד, ולא ביתרה הממוצעת (זו גדלה בכ-29 אחוזים במונחי דולרים).

הגידול באשראי המוכון ליצוא במטבע ישראלי (137 אחוזים במשך השנה, ו-134 בממוצע שנתי) משקף עלייה מהירה של קרן הייצור לשם יצוא (134 אחוזים) וקרן פרי הדר (146 אחוזים); קרן יצוא עקיף גדלה בשיעור מתון יותר – 93 אחוזים. האשראי מקרן היהלומים גדל במהירות ב-29 אחוזים בממוצע שנתי במונחי דולרים, ובמקביל חל גידול ריאלי ביבוא וביצוא היהלומים, בניגוד לשנתיים הקודמות, שבהן חלה ירידה ריאלית. העלייה המהירה התרחשה למרות הקטנת שיעור המימון של בנק ישראל, כנראה עקב ניצול רב יותר של הקרן המשמשת גם למימון מלאי היהלומים הקיים בארץ, כתוצאה מעלייה ברכיב הסובסידיה הגלום בה.

במשך שנת 1980 נקט בנק ישראל מדיניות של התאמת שערי הריבית באשראי המוכון לאלה של האשראי החופשי. כתוצאה מכך, הועלו שערי הריבית בקרן ייצור ליצוא מ-26 אחוזים ל-57 אחוזים. בדצמבר 1980 הוחלט על צמצום בהיקף המימון בקרן הייצור ליצוא, בשיעור של 20 אחוזים, תוך הקטנת שיעור המימון בקרן מ-70 ל-57 אחוזים מתמורת היצוא לכל דולר. במקביל לכך, וכדי לשמור על רמת סבסוד קבועה יחסית בקרן ייצור ליצוא, הוחלט להקטין את שיעור הריבית ללווה בקרן כדלקמן: בחודשים ינואר עד מארס 1981 – ל-41.5 אחוזים, והחל מחודש אפריל 1981 – ל-38 אחוזים מהריבית הבנקאית הבסיסית בחשבון חח"ד. נוסף על כך, הכניס

לוּחַ ט'־6
אשראי מוכוון ליצוא, 1979 ו-1980

העלייה או הירידה (—) 1980 לעומת 1979		1980		1979		
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	
(אחוזים)		(מיליוני שקלים)		(מיליוני שקלים)		
1. במטבע ישראלי						
136.3	134.0	2,105	2,867	891	1,225	קרן ייצור ליצוא
124.0	145.9	215	423	96	172	קרן פרי הרר
100.0	93.3	76	87	38	45	קרן יצוא עקיף
—	—	7	41	—	—	קרן הסבה ליצוא
134.4	137.0	2,403	3,418	1,025	1,442	סך הכול במטבע ישראלי
2. במטבע חוץ						
135.6	148.4	1,781	2,713	756	1,092	קרן יבוא לשם יצוא
160.2	119.9	3,057	4,645	1,175	2,112	קרן משלוחים
הסדרים מיוחדים מחוץ						
171.7	289.3	144	292	53	75	למסגרת הקרנות
סך הכול במטבע חוץ						
151.1	133.3	4,982	7,650	1,984	3,279	ללא קרן יהלומים
(24.4)	(9.3)	(972)	(1,014)	(781)	(928)	במונחי דולרים
159.5	160.4	5,452	8,634	2,101	3,316	קרן יהלומים
155.4	146.9	10,434	16,284	4,085	6,595	סך הכול במטבע חוץ
(26.6)	(15.6)	(2,035)	(2,157)	(1,608)	(1,866)	במונחי דולרים
3. סך כל האשראי המוכוון						
151.2	145.1	12,837	19,702	5,110	8,037	ליצוא [(1)+(2)]

המקור: דוח על הנכסים הגוילים של המוסדות הבנקאיים.

לוח ט"ז
אשראי מוכוון לשוק המקומי, 1979 ו-1980

העלייה או הירידה (—)		1980		1979		
1980 לעומת 1979						
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	
(אחוזים)		(מיליוני שקלים)		(מיליוני שקלים)		
100.0	140.0	366	420	183	175	1. קרנות הון חוזר
228.6	280.0	69	95	21	25	סיוע לתעשייה
283.3	148.3	69	72	18	29	סיוע לחקלאות
—	—	112	149	—	—	קונברסיה לחקלאות
— 19.4	— 14.0	116	104	144	121	קרנות אחרות ¹
— 39.1	— 77.6	14	11	23	49	2. אשראי מחוץ למסגרת הקרנות
— 73.7	— 90.2	5	4	19	41	הלוואות מבנק ישראל
125.0	— 12.5	9	7	4	8	שחרורים מנזלות
84.5	92.4	380	431	206	224	3. סך כל האשראי המוכוון
						[(1)+(2)]

(1) ללא הפרשי הצמדה, כולל אשראי חירום.
המקור: דוח על הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים

בנק ישראל, כתחילת שנת המימון 1981/82, שינויים בשיטת מתן האשראי בקרן יבוא לשם יצוא: יצואן יהיה רשאי לקחת אשראי במטבעות אחרים, ולא רק בדולרים, הסדר שהיה קיים קודם לכן בקרן משלוחים בלבד.

ב. קרנות הון חוזר לייצור מקומי

בשנת 1980 נמשכה מגמת הירידה בהיקף האשראי המוכוון לייצור מקומי (ללא קרנות הסיוע והקונברסיה לחקלאות), שהחלה בסוף 1977, בעקבות החלטת הממשלה על הקפאת האשראי לייצור מקומי.

ביתרת האשראי בקרנות הסיוע לתעשייה ולחקלאות חל גידול משמעותי במשך השנה: 280 ו-148 אחוזים, בהתאמה. התרחבות זו נובעת מהמשך מדיניות הממשלה ובנק ישראל לפתור את בעיות המצוקה של יישובים חקלאיים ומפעלי תעשייה, בדרך של הסבה ליצוא. אחד הצעדים, שנועדו לסייע בבעיות המימון בסקטור החקלאות, היה הקמת קרן הלוואות קונברסיה לחקלאות, שמטרתה להמיר השקעות, שאושרו ומומנו באשראי לזמן קצר, בהלוואות לזמן ארוך — עד 7 שנים, צמודות בשיעור של 70 אחוזים למדד המחירים לצרכן.

שיעור הריבית הממוצע בקרנות ההון החוזר עלה מ-40.6 אחוזים בסוף שנת 1979 ל-56.2 אחוזים בסוף שנת 1980; גם עלייה זו הינה תוצאה של מדיניות בנק ישראל להתאים את שערי הריבית באשראי המוכוון לאלה של האשראי החופשי.

4. הפיקוח על מטבע-החוץ

הפיקוח על מטבע החוץ הועבר ממשד האוצר לבנק ישראל בחודש ספטמבר 1978, לאחר שהוכר, כי על הפיקוח על המטבע להתנהל במסגרת המדיניות המוניטרית, תוך תיאום עם המדיניות הכלכלית של הממשלה. שינויים עקרוניים במדיניות הפיקוח ובהיתר הכללי מתואמים ונקבעים בשיתוף עם משרד האוצר.

הפיקוח על מטבע החוץ בבנק ישראל מופעל באמצעות שתי יחידות: היחידה הכלכלית ויחידת ההיתרים. היחידה הכלכלית עוסקת בעריכת שינויים בהיתר הכללי, בקביעת הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, בניהול מערכת המידע, בעריכת סקרים כלכליים ובדיקות בתחומי הטיפול של הפיקוח. יחידת ההיתרים דנה בבקשות ספציפיות, המצריכות מתן היתר מיוחד, ובתוכן השקעה בחברות בחוץ לארץ והקמת חברות אלה.

א. ההיתר הכללי

ההיתר הכללי הינו המסגרת החוקית להגדרת הפעולות, המותרות לתושבי ישראל במטבע חוץ ועם תושבי חוץ. מדי פעם חלים שינויים בהיתר זה בהתאם להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות ובהתאם למדיניות הממשלה ובנק ישראל, ובשנת 1980 חלו השינויים הבאים:

1. על מנת לצמצם את מגמת השימוש בדולרים בעסקאות בין תושבי הארץ, נאסר, החל בחודש פברואר 1980, לבצע העברות ישירות של מטבע-חוץ מפיקדון תושב מקומי אחד למשנהו. עם זאת, ניתנו היתרים מיוחדים במקרים שבהם חשוכות ההעברות הישירות בפעילות הבינלאומית של התושב — ליצואנים, לחברות ספנות ותעופה, לסוכני נסיעות ולחברות ביטוח.

2. הוקטן סכום מטבע החוץ במזומן, שתושב ישראל רשאי להחזיק ברשותו או להוציא עמו לחוץ לארץ, ל-500 דולרים, או שווים במטבע חוץ אחר. ניתן להחזיק או להוציא עמו לחוץ לארץ את יתרת מטבע החוץ עד לסך 3,000 דולרים בהמחאות נוסעים או בהמחאות בנקאיות.
3. הורחבה רשימת מטבעות הזהב להשקעה, והיא כוללת עתה 11 מטבעות. תושבי ישראל רשאים לקנות ולמכור מטבעות אלו באמצעות סוחר מוסמך בלבד, כתנאי שיחזיקו אותם בפיקדון למשמרת אצל הסוחר המוסמך.

4. בוטלה החובה להפקיד בפיקדון תושב או להמיר למטבע ישראלי כל הלוואה במטבע חוץ, שנחבלה מסוחר מוסמך.

5. הורחב הסעיף בהיתר הכללי הדן בעסקות טרנזיט, ועתה מותר, כתנאים מסוימים, לבצע גם עסקות תיווך, שבהן קונה תושב ישראל טובין בחוץ לארץ ומוכרם שם, ללא הבאתה הממשית לישראל.

ב. חוזרי המפקח על מטבע חוץ

נוסף על השינויים החלים בהיתר הכללי, מוציא המפקח על מטבע חוץ מדי פעם בפעם חוזרים לבנקים הסוחרים המוסמכים. חוזרים אלו נועדו להבהיר ולהסביר את הוראות ההיתר הכללי ואת מדיניות המפקח על מטבע חוץ בהפעלתו; ניתנות בהם הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, והם מגדירים את הבדיקות, הרישומים והדיווח, הנדרשים מן הסוחר המוסמך. הנושאים העיקריים, שגודנו בחוזרים אלו בשנת 1980 וברביע הראשון של 1981, היו:

1. הוראה הקפאת ההיתר לתושבי ישראל לקבלת הלוואות ישירות במטבע חוץ מתושבי חוץ. הקפאה זאת, שנכנסה לתוקפה לראשונה בנובמבר 1979, הוראה מפעם לפעם ולאחרונה — עד למחצית מאי 1981.

2. שיעור תוספת הריבית על הלוואות במטבע-חוץ ממערכת הבנקאות בישראל הורד מ-12 אחוזים ל-9 אחוזים, ובמקביל הורד אף שיעור הריבית השלילית, המוטל על הפקדה בגין הלוואה ישירה מחוץ לארץ, מ-17 אחוזים ל-4.5 אחוזים. (חובת ההפקדה נשארה בעינה; בגובה של 30 אחוזים מערך ההלוואה).

3. נקבעו הוראות לגבי עסקות חכירת ציוד מתושבי חוץ, תוך הבחנה בין עסקות חכירה, שהן עסקות יבוא שירותים, ועסקות חכירה, שהן למעשה עסקות יבוא באשראי. על אלה האחרונות חלות מעתה כל הוראות מחלקת האשראי בבנק ישראל כאשר לאשראי ספקים מחוץ לארץ. ובכלל זה – תוספת הריבית, החלה על ערכות בנקאית, שניתנה לאשראי ספקים.

ג. מערכת חדשה לסיווג פעולות במטבע חוץ ולסימולן

החל באפריל 1981 הופעלה מערכת חדשה של הגדרות סיווג וסימולן של עסקאות ופעולות במטבע חוץ, שעורכים תושבי ישראל עם תושבי חוץ. מערכת זאת מחליפה את ההוראות, שקבע משרד האוצר בדצמבר 1977. המערכת החדשה נועדה למיין, בהגדרות מתוקנות, את זרמי התשלומים והתקבולים בין המשק הישראלי לבין גורמים בחוץ לארץ, ובתוך המשק הישראלי. המערכת תאפשר דיווח מצרפי על עסקאות ופעולות במטבע חוץ מצד בנקים סוחרים מוסמכים וכן גופים אחרים במשק, שלהם היתר לערוך עסקאות כאלה שלא באמצעות סוחר מוסמך. נוסף על כך, תשמש המערכת בסיס לבניית מאזן התשלומים של המדינה על בסיס זרמי כספים.

5. ניהול מילווה המדינה

א. הנפקה ופדיון של ניירות הערך מרצון של המדינה⁸

בשנת 1980 הכפיל בנק ישראל את רמת ההנפקות של איגרות החוב הממשלתיות לציבור ולמשקיעים המוסדיים; סך כל הנפקת האיגרות הגיע השנה ל-5.2 מיליארד שקלים, 2.3 מיליארד שקלים ב-1979. במונחים ריאליים זוהי ירידה בשיעור של כ-15 אחוזים. היקף הפדיונות, הכוללים תשלומי קרן בערך נקוב, תשלומי ריבית והפרשי הצמדה – גדל ב-1980 והגיע ל-2.1 מיליארד שקלים, לעומת 1.2 מיליארד שקלים אשתקד. במונחים ריאליים זוהי ירידה בשיעור של כ-23 אחוזים.

ברביע הראשון של שנת 1980 היה גיוס הון נטו שלילי, עקב חששות מפני פגיעה באיגרות החוב הצמודות – מגמה שהחלה עוד ברביע האחרון של שנת 1979. לעומת זאת, בשלושת הרביעים הנותרים של שנת 1980 נרשם גיוס הון נטו חיובי, והדבר בולט במיוחד בחודשים יולי – אוגוסט. סך גיוס ההון נטו שולש השנה והסתכם ב-3.1 מיליארד שקלים, לעומת 1.1 מיליארד שקלים אשתקד.

לאחר תקופה ארוכה – מאז דצמבר 1975 – שבה נשאו איגרות החוב שהונפקו לציבור הצמדה חלקית בלבד, שב בנק ישראל להנפיק לציבור איגרות חוב הנושאות הצמדה מלאה. איגרות החוב החדשות מסוג "גליל", שהונפקו החל מחודש יולי, נושאות ריבית שנתית של שלושה אחוזים, המשולמת אחת לשנה, והמס המוטל עליה מוגבל ל-35 אחוזים. איגרות אלו מונפקות ל-10 שנים, עם אופציה לפדיון מוקדם כעבור 6 שנים מיום ההנפקה. במקרה של פדיון

⁸ הנתונים המופיעים בסעיף זה משקפים את פעולות מינהל מילווה המדינה בבנק ישראל, אך אינם כוללים סכומים, שהנפיקו המוסדות הפיננסיים האחרים. אלה הסתכמו ב-7.1 מיליארד שקלים, לעומת 2.9 מיליארד שקלים ב-1979. סכומי ההנפקה הכוללים מופיעים בניתוח הכלכלי של שוק איגרות החוב, בפרק "שוקי הכספים וההון".

מוקדם, מוצמדת האיגרת למדד האחרון, שקדם למדד שהתפרסם לאחרונה. בעת הפדיון הסופי, צמודה האיגרת למדד האחרון הידוע. עם הנפקת איגרות החוב החדשות, הופסקה הנפקת איגרות מסוג "ברירה דולרית" ו-7% צמוד 80%.

ב-1980 רכש הציבור איגרות חוב ממשלתיות בסך 3.1 מיליארד שקלים, לעומת 1.5 מיליארד שקלים אשתקד. למרות גידול מהיר זה ברכישות, ירד חלקן של הציבור הרחב בכלל הרכישות לכדי 60 אחוזים, לעומת 67 אחוזים בשנת 1979 ו-77 אחוזים בשנת 1978. רוב רכישות הציבור היו של איגרות החוב החדשות הצמודות במלואן למדד.

לכיסוי תכניות החיסכון, רכשו הבנקים השנה מיליון מדינה בסך כ-1.0 מיליארד שקלים, לעומת כ-0.4 מיליארד שקלים אשתקד. הנפקת המיליון המיוחדים לתכניות החיסכון, מסוג "ברירה צמודה" ו"ברירה דולרית", היתה נמוכה במיוחד, זו השנה השנייה בציפות, והסתכמה בכ-47 מיליון שקלים בלבד. לעומת זאת רכשו הבנקים איגרות חוב מסוג "7% צמוד 80% ו-3% צמוד 100%". אחת הסיבות לכך היא, כי עקב מגבלות הרכישה של איגרות מסוג זה (לא הותר לבנקים לרוכשן כל עוד לא ירדה יתרתן, יחד עם התיק המוקפא, מתחת ל-60 אחוזים מסך התיק כולו), כוסו תכניות החיסכון ב-1980 בעיקר באיגרות חוב סחירות. נוסף על כך, הצטמצם ביקוש הבנקים לאיגרות החוב המיוחדות, המונפקות על-ידי בנק ישראל, שכן רוב תכניות החיסכון מכוסות באיגרות חוב מיוחדות, המונפקות בעיקר בידי הקונצרן שהן שייכות אליו.

לבד מרכישות הבנקים לכיסוי תכניות החיסכון, רכשו המוסדות הכספיים השנה מיליון מדינה מבנק ישראל, בסכום של 1.2 מיליארד שקלים — מהם 0.7 מיליארד שקלים לקופות גמל ופנסיה ולקרנות השתלמות, ו-0.5 מיליארד שקלים כנגד הפקדות חברות ביטוח.

ב. הפצה ופדיון של מיליון חובה

הפצת תעודות מיליון החובה (חיסכון, ביטחון, מלחמה ומילווה תוספת יוקר) הסתכמה במשך שנת 1980 בכ-201 מיליון שקלים, לפי ערך נקוב, לעומת 85 מיליון שקלים בשנת 1979. פעולת ההפצה כוללת הנפקה ומשלוח של תעודות מילווה למוטבים, כאמצעות הדואר או באמצעות המוסדות הבנקאיים. השנה נמשכה מסירתן של תעודות מילווה ביטחון לשנים 1970 עד 1973, מילווה חיסכון לשנים 1970 עד 1975, מילווה מלחמה לשנים 1973 עד 1975 ומילווה תוספת יוקר, והחלה הפצתן של תעודות מילווה מלחמה לחברות ולעצמאיים (1974, מדד 1976) ומילווה חיסכון 1976 למעסיקים. במשך 1980 נשלחו כ-370 אלף תעודות, לעומת כ-430 אלף בשנת 1979.

בנק ישראל המשיך במאמציו לאתר מוטבים, אשר תעודותיהם נשלחו אליהם בשנים קודמות והוחזרו. בשלושת החדשים הראשונים הוקדש עיקר המאמץ לתעודות מילווה תוספת יוקר, אשר עמדו לפדיון כ-1 באפריל 1980. במשך שנת 1980 נשלחו שנית כ-83 אלף תעודות, לעומת 172 אלף בשנת 1979. לנוחיות הציבור מפעיל בנק ישראל מערכת יעילה של מסופי מחשב, המאפשרת לכל אזרח או חברה לקבל פרטים מלאים על המצבה הכוללת של מיליון החובה שלהם, לפרטיה.

בחדש אפריל 1980 עמד לפדיון סופי מילווה תוספת יוקר. במשך השנה הסתכם הפדיון בכ-16.7 מיליון שקלים, לפי ערך נקוב, שהם 120.2 מיליון שקלים ערך פדיון (כולל ריבית והצמדה). בחדש אוגוסט 1980 הוחל בפדיון של השליש האחרון של תעודות א' ממילווה חיסכון 1974, של השליש השני של תעודות א' ממילווה חיסכון 1975 ושל השליש הראשון של תעודות א' ממילווה חיסכון 1976. כן עמדו לפדיון כל תעודות א' ממילווה חיסכון 1976, שערכן הנקוב עד 100 שקלים. כל הפדיונות של מיליון חיסכון לשנים 1970 עד 1976 הסתכמו השנה בכ-36.6 מיליון שקלים ערך נקוב, שהם 400.3 מיליון שקלים ערך פדיון (כולל הצמדה, ריבית וריבית על

לוח ט'-8
הנפקת מלוות פנים ממשלתיים מרצון ופדיונם, 1979 ו-1980¹
(מיליוני שקלים)

1980				1979				הריבית על המלווה	
הנפקה נטו (1) - (2) - (3) = (4)	ריבית והפרשי הצמדה (3)	פדיון קרן (2)	הנפקה ברוטו (1)	הנפקה נטו (1) - (2) - (3) = (4)	ריבית והפרשי הצמדה (3)	פדיון קרן (2)	הנפקה ברוטו (1)		
(אחוזים)									
א. מלוות לזמן בינוני וארוך									
1. לציבור ותכניות חיסכון									
798.6	447.7	—	1,246.3	1,610.5	102.8	—	1,713.3	4.0, 6.0, 7.0	ל-10 שנים, 80% הצמדה למדד
— 36.6	36.6	—	—	— 16.0	16.0	—	—	4.0	ל-10 שנים, 90% הצמדה למדד
2665.8	111.5	0.1	2,777.4	— 49.5	49.4	0.1	—	3.0, 4.0	ל-10 שנים, הצמדה מלאה למדד
— 18.3	45.6	—	27.3	67.0	17.6	—	84.6	5.0	ל-10 שנים, ברירה כפולה צמודה
— 0.7	0.7	—	—	— 0.6	0.6	—	—	5.5	ל-6 שנים, הצמדה מלאה לדולר
— 1.2	1.2	—	—	— 0.4	0.4	—	—	6.0	ל-8 שנים, 70% הצמדה לדולר
— 163.5	148.8	14.7	—	— 472.7	409.3	63.4	—	4.84	ל-5 שנים, "ברירה"
— 799.2	757.9	41.3	—	— 323.9	297.9	26.0	—	3.25, 6.5	ל-7 שנים, הצמדה מלאה למדד
— 92.5	89.5	3.0	—	— 43.7	40.7	3.0	—	4.0	מלווה קליטה ²
— 2.2	1.7	0.5	—	— 2.0	1.1	0.9	—	—	אחרים ³

2. לתכניות חיסכון								
ל-6 שנים, "ברירה צמודה"								
4.25	102.0	—	—	102.0	44.8	—	—	44.8
לתכניות חיסכון								
ל-6 שנים, "ברירה דולרית"								
5.0	5.5	—	—	5.5	1.9	—	—	1.9
לתכניות חיסכון								
3. למוסדות כספיים								
ל-17, 20 שנה למוסדות הגמל								
6.5	5.0	210.4	1.6	43.0	165.8	651.6	2.8	136.0
והפנסיה								
6.2, 5.8, 8.2	174.0	1.8	76.8	95.4	482.5	0.7	176.9	304.9
מילווה חברות ביטוח								
7.5	—	3.4	40.1	— 43.5	—	3.3	89.8	— 93.1
מילווה ביטחון בנקאי 7½%								
—	2,289.8	100.2	1,095.7	1,093.9	5231.8	66.4	2,043.9	3,121.5
סך כל המילווה לזמן בינוני וארוך								
20.5	28.1	3.0	— 10.6	—	—	—	—	—
ב. מילווה קצר מועד ⁴								

(1) הנתונים המובאים בלוח זה משקפים את פעילות מינהל מילווה המדינה. אך אינם כוללים את שאר הנתונים, המופיעים בניתוח הכלכלי של שוק איגרות החוב בפרק ח'.

(2) נכללו חשלומים על פי חוק ריבית פיצויים במילווה קליטה.

(3) נכללו מילווה על פי חוק נכסי נפקדים, מילווה לא צמודים ואחרים.

(4) נכללו הנפקות ופדיונות לבנק ישראל.

פיגור בפדיון), לעומת 39.8 מיליון שקלים ו-266.8 מיליון שקלים, בהתאמה, ב-1979 — דהיינו, ירידה מסוימת בפדיונות, במונחי ערך נקוב, לעומת גידול בערכי פדיון. בחודש ספטמבר 1980 עמדו לפירעון תלושי הריבית הראשון של מילווה מלחמה ומימון רכש 1974, מילווה מלחמה על שבח מקרקעין 1974 ומילווה מלחמה מרצון 1973, סדרות ב', ג' ו-ד'. בחודש אוקטובר עמד לפירעון תלושי מספר 2 של מילווה ביטחון 1970. סך כל תלושי הריבית ממילווה החובה, שנפרעו בשנת 1980, הסתכם ב-32.7 מיליון שקלים. חוקי מילווה ביטחון ומלחמה, מתירים פדיון מוקדם לקשישים, לנכים במצוקה כלכלית וליורשים, עקב פטירת הבעלים הרשום של התעודות. תקנות המילווה שונן, והן מתירות עתה פדיון מוקדם גם לחברות ולמפעלים במצוקה כלכלית. כמו כן מתבצע פדיון מוקדם של מילווה מלחמה מרצון, על פי אישורו של שר האוצר, ופדיון מוקדם כנגד ויתור על הלוואות פיתוח, על פי אישורי משרד התעשייה, המסחר והתיירות. הפדיונות המוקדמים בשנת 1980 הסתכמו ב-21.3 מיליון שקלים, לפי ערך נקוב, שהם 341.2 מיליון שקלים לפי ערך פדיון, לעומת 10.8 מיליון שקלים ו-85.5 מיליון שקלים, בהתאמה, ב-1979.

לוח ט'-9 פדיונות¹ מילווה חובה, 1979 ו-1980 (מיליוני שקלים)

1980			1979			
סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן	סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן	
56.5	50.4	6.1	189.4	179.6	9.8	מילווה ביטחון 1970 עד 1973
266.8	227.0	39.8	400.3	363.7	36.6	מילווה חיסכון 1970 עד 1976
49.1	43.0	6.1	151.9	140.4	11.5	מילווה מלחמה ² 1973 עד 1975
0.3	0.2	0.1	120.2	103.5	16.7	מילווה תוספת יוקר

(1) נכללו תשלומים על-פי חוק ריבית פיצויים במילווה חובה.

(2) נכללו תשלומים על חשבון מילווה מלחמה מרצון.

בשל המשך ההאצה באינפלציה, הועלו ביולי 1980, שיעורי הריבית על איחור בפדיון מילווה החובה ל-48 אחוזים, והחל מינואר 1981 — ל-68 אחוזים. שיטת חישוב הריבית שונתה מחישוב פעמיים בשנה לחישוב 4 פעמים. כל תשלומי מילווה הקליטה הסתכמו בשנת 1980 ב-17.5 מיליון שקלים, לעומת 6.4 מיליון שקלים ב-1979.

במסגרת ההסדר לרכישה מוקדמת של איגרות חוב בלתי סחירות ממעסיקים, כנגד צמצום האשראי המסובסד לשימושים מקימים, רכש בנק ישראל בשנת 1980 איגרות חוב בערך נקוב של 135.2 מיליון שקלים, שהם 503.3 מיליון שקלים, בערך מתואם ליום הרכישה. סכומים אלה כוללים רכישות של 135.0 מיליון שקלים ערך נקוב, כנגד הלוואות מקרנות הון חוזר (501.9 מיליון שקלים בערך מתואם), ו-170 אלף שקלים ערך נקוב, כנגד המרת הלוואות פיתוח (1.4 מיליון שקלים בערך מתואם).

ג. פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח (בבורסה)

בנק ישראל פועל בשוק איגרות החוב, כסוכן של הממשלה: לייצוב המסחר באיגרות החוב של המדינה כדי לעודד את הציבור לחסוך, באמצעות רכישת איגרות חוב אלה וזאת בהתחשב במצב המוניטרי של המשק. עיקר פעילותו של הבנק כוונה השנה למניעת תנודות חריפות במחירי איגרות החוב, בלי לשנות את מגמות השוק.

בשנת 1980 ירדה פעילות בנק ישראל בבורסה בשיעור ריאלי של 67 אחוזים. בחודשים ינואר, אפריל ונובמבר התבטאה פעילותו של הבנק בעיקר במכירת איגרות חוב בבורסה, שכן בחודשים אלה היה בבורסה ביקוש רב לאיגרות חוב. בחודשי השנה האחרים נקט הבנק מדיניות של אי התערבות במסחר בבורסה.

בחודש ינואר, לאחר השפל ששרר במחירי איגרות החוב בסוף 1979, סיפק בנק ישראל ביקוש רב לאיגרות חוב. בתקופה זו הגיע חלקו של בנק ישראל בכלל מחזור איגרות החוב בבורסה ל-20 אחוזים. בחודש אפריל שב וגבר הביקוש של הציבור לאיגרות חוב, וחלקו של הבנק הגיע ל-12 אחוזים.

לוח ט'10

פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח (בבורסה), 1978 עד 1980

היקף עסקות הבנק כאחוז בבורסה בסך	עורך רכישות (מכירות -) נטו בבורסה									
	צמודי מדר									
	ריבית 3%									
	ריבית 4%									
התקופה	100%	90%	80%	100%	אחרים	כפולה	צמודי	סך	רכישות המחזור	ומכירות בבורסה
(מיליוני שקלים)	(אחוזים)									
1978 סך הכול	—	11.8	11.3	21.9	2.3	10.4	0.4	9.7	179.3	12.4
1979 סך הכול	—	192.1	4.0	22.9	2.9	9.7	0.1	160.5	610.4	16.3
1980 סך הכול	24.1	97.5	5.3	86.1	7.3	11.0	0.4	231.7	347.5	4.9
1980 ינואר	—	14.3	0.7	4.7	0.2	1.6	—	19.7	92.3	19.7
פברואר	—	10.5	0.7	1.8	0.1	1.0	—	12.7	29.5	6.4
מארס	—	4.8	0.2	1.6	0.2	1.0	0.1	7.7	10.1	3.2
אפריל	—	35.2	2.7	9.1	1.1	2.2	0.1	50.4	52.4	12.3
מאי	—	17.2	0.6	3.6	0.5	0.6	—	22.5	23.8	6.3
יוני	—	2.5	0.3	1.9	0.1	1.7	—	6.5	8.6	2.0
יולי	—	8.8	0.1	1.1	—	0.4	—	10.4	11.0	1.8
אוגוסט	—	0.5	0.6	4.8	—	—	—	5.9	8.1	1.2
ספטמבר	0.1	5.6	0.1	1.3	—	0.3	0.1	3.9	7.7	1.0
אוקטובר	0.5	—	—	—	—	0.2	—	0.7	1.4	0.2
נובמבר	12.6	4.3	0.6	37.9	3.3	0.7	0.2	59.6	59.5	7.1
דצמבר	11.1	5.0	1.5	18.3	2.2	1.3	0.1	39.5	43.1	3.6

הגידול בפעילות המשקיעים המוסדיים (קרנות הנאמנות ותכניות החיסכון) איפשר לבנק לצמצם את מעורבותו בשוק איגרות החוב. החל מחודש אפריל, ירד בהדרגה חלקו של בנק ישראל בהיקף העסקאות, ובחודש אוקטובר היה היקף העסקאות של בנק ישראל בשיעור של 0.2 אחוזים בלבד מכלל מחזור העסקאות בכורסה.

בחודש נובמבר שבה וגברה מעורבותו של בנק ישראל בכורסה. בחודש זה התרכזה עליית השערים בימי מסחר בודדים, ולכן נאלץ הבנק להתערב במהלך המסחר, כדי למנוע מצבים של "קונים בלבד".

ד. מילווה חוץ בניהול בנק ישראל

בנק ישראל מטפל בהמרה (פדיון תמורת שקלים) של מילווה עצמאות ופיתוח של מדינת ישראל ("ה'בונדס"). מילווה אלו, המונפקים בחוץ לארץ, ניתנים להמרה (באמצעות פדיון מוקדם) בישראל בידי מוסדות משקיעים, תיירים, עולים ותושבים חוזרים, בתנאים, שנקבעו בהוראות הפיקוח על מטבע חוץ בבנק ישראל, ובתקנות המילווה.

היקף ההמרות של מילווה החוץ בישראל עלה בשנת 1980 ב-12 אחוזים והגיע לכ-164 מיליון דולר (147 מיליון דולר קרן ו-17 מיליון דולר ריבית), לעומת כ-147 מיליון דולר בשנת 1979.

היקף ההמרות לפי שערים שוטפים בשקלים הגיע ל-835 מיליון שקלים. משקל ההמרות בישראל מתוך סך הפדיונות של מילווה חוץ גדל בשיעור ניכר והגיע לכ-60 אחוזים, לעומת כ-46 אחוזים ב-1979.

התפלגות ההמרות לפי מוטבים מצביעה על המשך מגמת הגידול בהמרות של מילווה חוץ בידי תיירים. התיירים המירו ב-1980 כ-38 אחוזים מסך ההמרות (62 מיליון דולר), לעומת כ-34 אחוזים (50 מיליון דולר) ב-1979. חלקם של המוסדות, של תושבים חוזרים ושל עולים ומשקיעים — הצטמצם.

6. הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות

א. הנפקת שטרי כסף ומעות

בשנת 1980 גדלה כמות המעות שהונפקו בערך פי 3.5 מזו של השנה הקודמת, בעיקרן עקב הנהגת מטבע השקל (החל בפברואר 1980). בסוף 1980 הוכנס למחזור שטר כסף חדש, בערך נקוב של 100 שקל, בצבע כתום-חום, הנושא את דיוקנו של זאב ז'בוטינסקי. בתחילת 1981 הוכנס למחזור מטבע של שקל אחד. משקלו: 5 גר'; קוטרו: 23 מ"מ. בצד הנושא, מצויר גביע מתקופת מלחמת היהודים ברומאים (שנת 66—70 לספירה) עם הציון "שקל ישראל".

ב. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

בשנת 1980 הנפיק בנק ישראל מטבע זיכרון, בכסף ובזהב, ליום העצמאות התש"ם, שנושא השלום. הונפקו שתי מהדורות כסף: כסף רגיל וכסף קשוט⁹, שהרכבה 900 אלפיות כסף ו-100 אלפיות נחושת. בזהב הונפקה רק מהדורה קשטה, שהרכבה 900 אלפיות זהב ו-100 אלפיות נחושת.

לקראת חנוכה התש"מ^א הונפק מטבע מיוחד, שנושא — חנוכייה מהאי קורפו. המטבע הוטבע והונפק בשתי מהדורות: רגיל — בעל היקף חלק, וקשוט — בעל היקף מחורץ. תרכובתו — 850 אלפיות כסף ו-150 אלפיות נחושת. לציון מאה שנה להולדת זאב ז'בוטינסקי הונפק מטבע מיוחד מכסף וזהב; בכסף הונפקו שתי מהדורות: כסף רגיל וכסף קשוט, בתרכובת של 900 אלפיות כסף ו-100 אלפיות נחושת; ובזהב — מטבע קשוט, בתרכובת של 900 אלפיות זהב ו-100 אלפיות נחושת.

⁹ רגיל — בעל היקף חלק, וקשוט — בעל היקף מחורץ.

לוח ט"י 11
מטבעות שהוטבעו עם חותמת תש"ס

ה ע ר י ך	בארץ	בחוץ לארץ	סך הכול
1. 1 אג'	2,599,634	—	2,599,634
10 אג'	4,752,333	—	4,752,333
1 ל"י	10,840,424	—	10,840,424
סך הכול (1)	18,192,391	—	18,192,391
2. 1 אג' חדשות	—	200,000,000	200,000,000
5 אג' חדשות	—	69,532,000	69,532,000
10 אג' חדשות	10,000	167,932,000	167,942,000
1/2 שקל	—	52,308,000	52,308,000
סך הכול (2)	10,000	489,772,000	489,782,000
סך הכול [(1)+(2)]	18,202,391	489,772,000	507,974,391

כבעבר, הונפקה גם השנה סדרת מעות מיוחדת, הוזה לסדרת המעות הרגילה במחזור. סדרה זו הונפקה לציון כ"ה שנים לבנק ישראל, והיא הסדרה האחרונה הנקובה באגורות ובלירות. בסדרה זו הונפקו 35,000 יחידות מכל עריך. המטבעות מניקל טהור נושאים סימן הטבעה מיוחד של מגן דוד זעיר ותאריך תש"ס.

לוח ט"י 12
מטבעות זיכרון, שהנפיק בנק ישראל בתש"ס — תשמ"א

המטבע						כמות ההנפקה *		
יום העצמאות תש"ם		ערך נקוב (בל"י)	משקל (בגרמים)	קוטר (במ"מ)	רגיל	קשוט	סה"כ	
		200 (כסף)	26.0	37	30,000	20,000	50,000	
		5,000 (זהב)	17.28	30	—	10,000	10,000	
		(בשקל)						
חנוכה תשמ"א		1 (כסף)	14.4	30	23,750	15,450	39,200	
זאב ז'בוטינסקי		25 (כסף)	26.0	37	20,000	12,300	32,300	
		500 (זהב)	17.28	30	—	7,500	7,500	

* כוללת הכמויות שלא נמכרו בידי החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות.

ג. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ועדה זו עוסקת בתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון, שמנפיק בנק ישראל. היא ממליצה בפני הנגיד על ההצעות לעיצוב מטבעות — הנראות לה מבין ההצעות, שמגישים האמנים המשתתפים במכרזי הבנק. (רשימת חברי הוועדה מופיעה בסוף הפרק).

א. כללי

פעילות הפיקוח על המוסדות הבנקאיים והכספיים בשנת 1980 בא לידי ביטוי בעיקר בהמשך המעקב והפעילות המסייעת ליציבות מערכת הבנקאות, בפעולות מגוונות להגנת הלקוחות, בקידום אכיפתן של הוראות בנק ישראל, בשיפור מערכות הדיווח ובהסדרים שונים, הקשורים במעבר לשקל. מאמצים רבים הוקדשו גם לקידום החקיקה הבנקאית, להפצת הידע בתחום הבנקאות ולהעמקתו של ידע זה.

אחת המטרות החשובות, שעמדה לנגד עיניו של הפיקוח על הבנקים בשנים האחרונות, היתה ביטולה של שיטת "ימי הערך"¹⁰. שיטה זו בוטלה בשנת 1980, בעקבות דיונים עם נציגי הבנקים.

הפיקוח על הבנקים פעל להנהגתו של נוהל אחיד, שלפיו יש לרשום פעולות המרה ממטבע למטבע והעברת סכומים מחשבון לחשבון ביום התוקף ולא ביום ההתקשרות. עד שנתקבל נוהל זה נרשמו הפעולות במטבע חוץ בבנקים לפי שיטות שונות, ושיטתו של בנק ישראל היתה שונה משיטתם של רוב הבנקים.

בסוף שנת 1980 פעלו בישראל 64 מוסדות בנקאיים, הנתונים לפיקוחו של המפקח על הבנקים, בהם 30 מוסדות בנקאיים רגילים הכוללים: 25 בנקים מסחריים, 2 אגודות שיתופיות לאשראי ו-3 מוסדות אחרים שהוראות הנזילות חלות עליהם. הבנקים המסחריים והאגודות השיתופיות לאשראי הפעילו 1,040 סניפים (לרבות משרדים ראשיים) וכן 32 סניפים ביהודה, בשומרון, ברצועת עזה וברמת הגולן. סך הנכסים של סניפי המוסדות הבנקאיים הרגילים בישראל הגיע בסוף שנת 1980 ל-299.5 מיליארדי שקלים.

לוח ט'¹³

המוסדות הבנקאיים והכספיים שבפיקוח בנק ישראל, 1978 עד 31 בדצמבר 1980

1980	1979	1978	
25	25	24	בנקים מסחריים ¹
2	2	3	אגודות שיתופיות לאשראי
16	16	16	בנקים למשכנתאות ¹
9	9	9	בנקים להשקעות ²
12	11	11	מוסדות כספיים ואחרים
64	63	63	סך הכול

(1) אינו כולל 4 בנקים בלתי פעילים ואינו כולל את בנק החקלאות, המוגדר כבנק מסחרי. אך עיקר פעילותו כבנק להשקעות: כולל את בנק הספנות המוגדר כבנק להשקעות, שעיקר פעילותו כמוסד בנקאי רגיל.
(2) כולל את בנק החקלאות, ואינו כולל את בנק הספנות.

¹⁰ לפי שיטת "ימי הערך", חושבה הריבית על שיקים או מזומנים, שהופקדו בחשבונות עובר ושכ ובחשבונות חוזרים דביטוריים, רק כעבור יום או יומיים מהפקדתם כפועל. תוצאת השיטה היתה, שהריבית האפקטיבית על אשראי, במסגרת חשבונות עובר ושכ דביטוריים וחשבונות חוזרים דביטוריים, עלתה על שיעורי הריבית התעריפית. גודלה של התוספת תלוי במספר ה"מחזורים" שהובאו בחשבון ולא בגובה האשראי.

בשנת 1980 נוסד מוסד בנקאי בעל אופי חדש – בנק לקידום עסקים "לאומי ושות' בנק להשקעות בע"מ". מספר שלוחות הבנקים הישראליים בחוץ לארץ גדל במשך שנת 1980, והגיע בסופה ל-100. השלוחות כללו: 12 חברות בנות (להן 46 משרדים), 30 סניפים וסוכנויות ו-24 נציגויות. סך הנכסים של חברות הבנות והסניפים הגיע בסוף שנת 1980 ל-12.2 מיליארדי דולרים.

ב. תחומיה של פעילות הפיקוח על הבנקים בשנת 1980

1. החקיקה

- א. הצעת חוק הבנקאות (רישוי) הוגשה לקריאה שנייה ושלישית¹¹.
- ב. השנה הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק הבנקאות (שירות ללקוח)¹¹, שתעגן בחוק חלק מהיחסים שבין המוסדות הבנקאיים ללקוחותיהם.
- ג. בסוף ינואר 1980 נכנס לתוקפו השינוי בחוק, שלפיו לא ניתן לפרוע שיק מאוחר לפני התאריך הנקוב בו.
- ד. במשך השנה הובאה לפני הכנסת הצעת חוק המכוונת לצמצם עד למינימום את התופעה של משיכת שיקים ללא כיסוי. הדבר ייעשה על-ידי קביעת נהלים בדבר הפסקת מתן שירותים בנקאיים מסוימים למושכי שיקים ללא כיסוי¹¹.

2. הדיווח הכספי לציבור

בהמלצת שר האוצר, החליטה לשכת רואי החשבון בישראל לדחות את תחילת יישומו של גילוי הדעת בנושא השלכות האינפלציה על החשבונאות הבנקאית. כדי לשמור על האחידות בדיווח הכספי של המוסדות הבנקאיים, ביקש המפקח על הבנקים מהמוסדות הבנקאיים שלא לשלב בדוחות הכספיים שלהם, בשלב זה, הסבר בדבר השפעת האינפלציה על רווחי הבנקים, בתחום הצגת הסעיפים המאזניים נקבע, כי גם בדות כספי בלתי מאוחד יש להציג את השקעות המוסד הבנקאי בחברות בנות ומסונפות על בסיס השווי המאזני (שיטת האקוויטי).

3. הסינוף

בשנת 1980 נמשכה מדיניות ההקפאה של מתן אישורים לפתיחת סניפים חדשים. תחליף חלקי לפתיחת סניפים ניתן לראות במכשירים האוטומטיים, שהציבה חברת שירותי בנק אוטומטיים (שב"א), – מכשיריה משרתים את לקוחותיהם של רוב הבנקים בישראל.

4. הגנת הלקוח

ביחידה לטיפול בפניות הציבור שבפיקוח על הבנקים נחקבלו מהציבור למעלה מאלפיים פניות, הקשורות למערכת הבנקאות. הלקחים שהופקו במהלך הטיפול בחלק מהפניות הביאו למתן הוראות נוהל חדשות או לתיקון של הוראות קיימות – הן הוראות מטעם הפיקוח על הבנקים והן הוראות פנימיות מטעם הנהלות הבנקים, בעניינים הנוגעים להגנת הלקוחות ולטיב השירות הניתן להם.

¹¹ נחקק במאס 1981.

5. ביקורת הבנקים המסחריים

במשך השנה נערכו כ-200 פעולות ביקורת מקיפות בבנקים המסחריים, ובעקבותיהם נשלחו לבנקים כ-130 דוחות ביקורת. כמדי שנה בשנה, הקיפה הביקורת נושאים רבים ומגוונים.

6. המעקב אחר הבנקים המסחריים והערכתם

בשנת 1980 הושם דגש על בעיות, הקשורות בניתוח פעולותיהם של הבנקים כקבוצות של חברות, קבוצות הכוללות מוסדות בנקאיים מסוגים שונים וחברות עסקיות אחרות. התרחבות הבנקים הישראליים באמצעות חברות בנות, סניפים, סוכנויות ונציגויות בחוץ לארץ, חייבה לברוק את תכניות ההשקעות החדשות ולעקוב אחר התרחבות של שלוחות קיימות.

7. הפיקוח על המוסדות הייעודיים

צוות, שביקר את הבנקים להשקעות ואת המוסדות הכספיים, הדגיש, בשנת 1980, את ההקפדה על מתן אשראי ייעודי בלבד ואת שיטות חישוב ריבית והפרשי הצמדה, חיובים בעמלות ובסכומים אחרים. כתחום הבנקים למשכנתאות עסקה הביקורת בעיקר באימותו של דוח מקורות ושימושים. כמו כן נערכו ביקורות לגבי פידעון מוקדם של פיקדונות, לגבי מתן אשראים חריגים, לגבי תנועת כספים לזמן קצר ולגבי פרסום דוחות כספיים.

8. מחקר ופרסומים

נוסף על סקירת התפתחותה של מערכת הבנקאות בשנת 1979 בעברית, תמציתה באנגלית, וסקירת התפתחותה של המערכת במחצית הראשונה של 1980, נחקרו ונסקרו במשך השנה נושאים שונים וביניהם:

- א. יתרונות לגדול, יעילות ארגונית – ניתוח במישור העלויות.
- ב. העלות השולית של אשראי, הניתן מגירעונות נזילות.
- ג. השפעתה של הקפאת האשראי על מערכת הבנקאות בכללה ועל כל אחד מן הבנקים בנפרד.
- ד. השפעת ביטולה של שיטת "ימי הערך" על מערכת הבנקאות.
- ה. מדידת העלות האפקטיבית, שגובים הבנקים על האשראי החופשי בצורת חשבונות חוזרים דביטוריים.
- ו. התאמת דוחות כספיים לאינפלציה בבנקים המסחריים הגדולים והבינוניים בישראל.

9. מסלוקה בין-בנקאית

ועד המסלוקה המשיך לפעול בשנת 1980 להשלמת המעבר לסליקה מגנטית של שיקים. השיקים הבלתי ממוגנטים פחתו עד למספרים מזעריים, כך שהמעבר לסליקה מגנטית הושלם למעשה. בעת המעבר לשקל קבע ועד המסלוקה מספר כללים, שיבטיחו ניהול סדיר של הסליקה בתקופת המעבר.

10. בנקים ערביים

במשך שנת 1980 הסתיים משא ומתן בין בעלי "בנק פלסטין" שבחבל עזה ומנהליו לבין הפיקוח על הבנקים, שבעקבותיו ניתן להפעיל בנק זה מחדש.

הוועדה דנה בנושאים שונים, הנוגעים למערכת הבנקאות, וביניהם: סקירת המפקח על הבנקים על מערכת הבנקאות; הצעת חוק הבנקאות (רישוי); הצעת חוק הבנקאות (הגנת הלקוח); הצעת חוק בעניין חשבוניות שיקים (שיקים ללא כיסוי) ובעניין הדיווח על שטרי חוב, שלא נפרעו במועד; התאמת דוחות כספיים של מוסדות בנקאיים לתנאי אינפלציה; שינויים בהוראות בעניין חובתם של המוסדות הבנקאיים למסור דוח כספי לציבור. כן דנה הוועדה בכמה חוזרים של המפקח, העוסקים בענייני נוהל, ואשרה אותם. השנה הופעלה ועדת היגוי כדי לבדוק את אפשרות הקמתו של מרכז סליקה אוטומטי בישראל.

8. פעילות בנק ישראל כמייצג המדינה במוסדות פיננסיים בינלאומיים

בנק ישראל מייצג את המדינה בכל הקשור לחברותה בקרן המטבע הבינלאומית, בקבוצת הבנק העולמי והבנק הבינאמריקאי לפיתוח. הבנק מעדכן אותם באורח שוטף בדבר המדיניות והתכניות הכלכליות והן בדבר ההתפתחויות השוטפות במשק, ומבצע את זרמי הכספים בין מוסדות אלה לבין המדינה. בנק ישראל מרכז את המעקב והטיפול בכל הנושאים המוגשים לדיוני מועצות המנהלים, ומשתתף באורח פעיל במועצות אלה באמצעות נציגיו. בעניינים שאופיים כלל-משקי, מתאם בנק ישראל את עמדותיו עם משרד האוצר; בעניינים בעלי חשיבות מדינית פועל בנק ישראל בשיתוף פעולה עם משרד החוץ.

א. קרן המטבע הבינלאומית (IMF)¹²

קרן המטבע הבינלאומית היא המוסד המרכזי, החולש על מערכת הכספים הבינלאומית. מישורי הפעולה של הקרן הם: (א) ברמה הגלובלית – מעקב אחר תפקודה התקין של מערכת התשלומים הבינלאומית, קידומה והבטחת יציבותה; (ב) ברמה הבילטרלית – עריכת התייעצויות שנתיות עם המדינות החברות על מצב משקיהן ומדיניותן הכלכלית השוטפת, כדי לרסן את המגמות המסכנות את יציבות מערכת שערי החליפין; (ג) הענקת סיוע כספי למדינות, שנקלעו לקשיי מאזן התשלומים, תוך התניית קבלתן בתכניות כלכליות מתאימות. בשנת 1980 לא נזקקה ישראל במיוחד לסיועה של קרן המטבע, ומלבד משיכת נתח הרוברטה שלה, בינואר, בסך של 31.6 מיליון SDR¹³ לא הגישה כל בקשות סיוע אחרות. שתי משלחות הקרן, שביקרו בישראל בתקופה הנסקרת, עסקו בעניינים מינהליים ומשפטיים, הקשורים לפיקוח על מטבע חוץ (מארס 1980), ובהתייעצויות השנתיות השגרתיות עם שלטונות ישראל (פברואר 1981). חברי המשלחת, שניהלה את ההתייעצויות השנתיות, נפגשו עם אישי כלכלה בכירים, וערכו דיונים טכניים רבים עם אנשי בנק ישראל ומשרד האוצר. על סמך דיונים אלה, דיווחה המשלחת למועצת המנהלים של קרן המטבע על הערכותיה לגבי מצבה ומדיניותה הכלכלית של ישראל. במאי 1981 נערכה ישיבת מועצת המנהלים על דוח המשלחת, ובסיומה אושרו מסקנות המשלחת.

בינואר 1980 ובינואר 1981 קיבלה ישראל שתי הקצאות חדשות של SDR מקרן המטבע, בסך של 21.3 מיליון SDR כל אחת, ובכך הגיעה ההקצאה המצטברת לזכות ישראל לסכום של 107 מיליון SDR.

¹² International Monetary Fund.

¹³ זכויות משיכה מיוחדות (Special Drawing Rights); ערכה הממוצע של יחידה זו היה במשך שנת 1980, 1.30 דולר, לעומת 1.29 דולר בשנת 1979.

לוח ט'-14

היחסים הפיננסיים של ישראל עם קרן המטבע הבינלאומית, 1954 עד 1981

1981 ¹	1980	1979	1978	1976	1975	1974	1971	1970	1969	1966	1964	1959	1957	1954	
(מיליארדי SDR ²)															
307.5	307.5	205.0	205.0	130.0	130.0	130.0	130.0	130.0	90.0	90.0	50.0	25.5	7.5	4.5	1. מכסת ישראל
25.6	31.6	—	72.4	77.0	175.8	65.0	20.0	—	45.0	—	12.5	—	1.9	—	שימוש במקורות הקרן
25.6	31.6	—	—	12.0	32.5	65.0	20.0	—	45.0	—	12.5	—	1.9	—	— נתחי אשראי
—	—	—	72.4	65.0	143.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— קרנות מיוחדות
106.4	85.4	64.1	42.8	42.8	42.8	42.8	29.0	15.1	—	—	—	—	—	—	2. ההקצאה המצטברת של SDR
95.3	76.7	59.3	21.8	34.2	40.8	40.3	15.9	15.1	—	—	—	—	—	—	שימוש מצטבר, נטו, כ-SDR

(1) עד סוף הרביעי הראשון.

(2) עד שנת 1969 הסכומים הם כדולרים.

(3) כולל נתח הרוכבה (עד שנת 1978 : נתח הזהב).

ב. קבוצת הבנק העולמי

1. הבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח (IBRD)¹⁴

מוסד בינממשלתי זה מרכז את עיקר פעילותו בפרויקטים בתחום הפיתוח במדינות מתפתחות: מגדיר אותם, מעריכם, מכין תכניות, מממן ומבצע פרויקטים אלה. ישראל אינה זכאית כיום לסיוע הלוואותיו של הבנק העולמי. בשל מגבלת המקורות, החל הבנק העולמי, מאמצע שנות ה-70, להשמיט מרשימת הזכאות להלוואותיו את המדינות המתפתחות, שבהן הכנסה לאומית גבוהה לנפש – וכך נשמטה גם ישראל; עם זאת, ממשיכה ישראל לנצל את ההלוואות שאושרו לה בעבר. סכום משיכותיה בשנת 1980 הסתכם ב-15 מיליון דולר, ובכך הגיע ניצול ההלוואות המצטבר של ישראל ל-267 מיליון דולר, מתוך 284 מיליון דולר הלוואות מאושרות. יתרת ההלוואות, שטרם נוצלה, כ-17 מיליון דולר, מורכבת משארית ההלוואות לפיתוח הכבישים (2 מיליון דולר) לפרויקט הביוב (9 מיליון דולר) ולאשראי להשקעות בתעשייה (7 מיליון דולר).

2. התאגיד הבינלאומי לפיתוח (IDA)¹⁵

מוסד זה, המסונף לבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח, דומה לו בפעילותו המעשית ואף כפוף לאותה מועצת מנהלים; עם זאת, מיועד סיועו למדינות העניות ביותר, בתנאי מימון נוחים בהרבה אף מאלה של הבנק עצמו. בתקופה הנסקרת נערכת ההגדלה השישית של הון IDA¹⁶, מעין מבצע התרמה, שמטרתו להגדיל את הון התאגיד מ-21 ל-32 מיליארד דולר. חלקה של ישראל כיום במקורות התאגיד הוא 2.1 מיליארד דולר; השנה החליטה ישראל להשתתף בהגדלת ההון, יחד עם מרבית המדינות המתפתחות, בהיקף הדרוש לשמירת כוח ההצבעה שלה.

3. החברה הבינלאומית למימון (IFC)¹⁷

מוסד זה, שהוא חלק מקבוצת הבנק העולמי, נועד לקדם את ההשקעות הפרטיות במדינות המתפתחות. לשם כך משתתפת החברה בהלוואות פרטיות ובשותפויות, בעיקר בפרויקטים, שבהם זמינות ההון הפרטי למשקיע המקומי מוגבלת. גם גוף זה מגדיל עתה את הונו מ-110 מיליון דולר לרמת יעד של 650 מיליון דולר. עד כה הסתכמה השתתפות ישראל ב-50 אלף דולר בלבד, והשנה החליטה להגדיל את הונו בתאגיד ב-500 אלף דולר.

¹⁴ International Bank for Reconstruction and Development.

¹⁵ International Development Association.

¹⁶ IDA Sixth Replenishment.

¹⁷ International Finance Corporation.

כבכל שנה, כולל דו"ח בנק ישראל חלק ניכר מהמחקר השוטף בכלכלת ישראל, שנערך במחלקת המחקר. פרסומים נוספים בתחום המחקר השוטף, שכלכלני המחלקה עסקו בהם במשך שנת 1980, הם:

1. סקירות על ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים, מס' 29, 30 ו-31.
 2. דין וחשבון הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה 31.8.79 עד 31.3.80;
 3. דין וחשבון הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה 30.4.80 עד 31.7.80;
 4. דין וחשבון הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה 31.7.80 עד 30.11.80;
 5. סקירות פנימיות שוטפות על ההתפתחויות המוניטריות והמדיניות המקרו-כלכלית.
 6. נתונים עיקריים על המשק — פרסום שבועי.
- נוסף על המחקר השוטף, נערכו מספר מחקרים יסודיים בנושאים ספציפיים, מתוכם יפורסמו בסקר בנק ישראל מס' 53 העבודות הבאות:
- א. מדיניות מוניטרית בישראל;
 - ב. משוואות התאמת המחירים של תפוקת התעשייה בישראל, 1964 — 1977;
 - ג. השפעת האינפלציה על שיעורי התשואה למניות בישראל, 1965 — 1979 (עדכון);
 - ד. מבנה הון, אינפלציה ומחיר הון בתעשייה הישראלית.
- בכנס "עיונים בכלכלה, 1980" הציגו כלכלני המחלקה את העבודות הבאות:
- א. אינפלציה, שערי חליפין ניידים ומדיניות מוניטרית;
 - ב. הקצאת החיסכון הפיננסי בישראל;
 - ג. השפעת משתנים מוניטריים על פונקציית התצרוכת;
 - ד. יעילות, תשואה לגודל והקצאת גורמי ייצור בבתי החולים הציבוריים בישראל;
 - ה. השכר בסקטור העסקי והציבורי;
 - ו. השפעת האינפלציה על קבוצות אוכלוסייה שונות בישראל;
 - ז. הסובסידיה הגלומה באשראי ליצוא.
- כמו כן, הושלמו המחקרים הבאים, וטרם פורסמו:
- א. התפתחות היצע העבודה בתקופה 1965 — 1980;
 - ב. ציפיות לאינפלציה בישראל;
 - ג. ההאטה בגידול הפריון בענפי המשק;
 - ד. התפלגות היכוא לפי שימושים סופיים, 1971 — 1979;
 - ה. ההשפעה הכוללת של עליית המחירים בעולם על רווחת המשק הישראלי בשנות השבעים;
 - ו. דיסאינפלציה ומדיניות הכנסות;
 - ז. השתנות המחירים לצרכן בתקופת אינפלציה.

10. הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת

כבכל שנה, הוקדשו מרבית ישיבות הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת של הבנק להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות בכלל, ולמדיניות בנק ישראל בפרט בתחילת השנה דנו גופים אלה בצעדים השונים, שנקט בנק ישראל לבלימת ההתרחבות המוניטרית. נדונו במיוחד ההשפעות של ריסון נפח האשראי, בעקבות ההגבלות החוקיות, שהוטלו על האשראי החופשי בסוף שנת 1979.

גירעונות הנזילות של הבנקים כמשך השנה היו נושא לדיונים מפורטים בוועדה. כינואר החליטה הוועדה לתקן את ההוראות בדבר קנסות הנזילות. במקביל לכך, נשקלה האפשרות להוריד את שיעורי הנזילות על הפיקדונות. בחודש אוגוסט ערכה הוועדה המייעצת דיון ממצה במדיניות האשראי. בעקבות הדיון עודכנו תקרות האשראי החופשי, הוגדלה השתתפות הבנקים באשראי המוכוון ליצוא, וכן נדונה האפשרות להגדיל את ההלוואות לבנקים, אם תיווצרנה בעיות נזילות שלא כאשמת הבנקים.

השינויים בתנאי איגרות החוב נדונו בישיבות הוועדה המייעצת, בהרחבה, כחלק מדיון מקיף בנושא גיוס ההון. נוסף על הדיונים בהתפתחויות הכלכליות והמוניטריות ובבעיות שוק ההון במשק הישראלי, עסקה הוועדה המייעצת בנושאים כלליים, הקשורים בפעילות הבנק המרכזי, ובהם: בעיות ההצמדה במשק הישראלי, פיתוח מכשירי חיסכון, ביקורת מבקר המדינה ועוד. המועצה המייעצת אישרה את התכנית השנתית להנפקת מטבעות ושטרות, כמתואר בסעיף 6 שבפרק זה. במהלך ישיבותיה, אישרה המועצה המייעצת את מאזן בנק ישראל ואת חשבון הרווח וההפסד לשנת 1979.

**דין וחשבון על נכסי הבנק והתחייבויותיו
עם סיום העסקים
ביום כ"ד בטבת תשמ"א (31 לדצמבר 1980)**

בנק ישראל
מאזן ליום 31 בדצמבר 1980 (כ"ד בטבת התשמ"א)
(מיליוני שקלים)

31 בדצמבר	31 בדצמבר	ביאור	31 בדצמבר	31 בדצמבר	ביאור
1979	1980		1979	1980	
1,376	2,537	שטרי כסף ומעות כמחזור			תביעות כלפי חוץ לארץ
299	823	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו			זהב, מטבע חוץ וניירות ערך
			*11,031	25,618	2
		התחייבויות כלפי חוץ לארץ	134	676	כמטבע חוץ
		התחייבויות לקרן המטבע	11,165	26,294	נכסים אחרים כמטבע חוץ
337	698	2 הבינלאומית			
89	130	7 התחייבויות אחרות			אשראי לממשלה
426	828		2,667	4,300	3 חוב ארוך מועד
		פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל	1,542	1,159	מקדמות ארעיות
1,040	2,334	המוסדות הלאומיים	4,209	5,459	
		פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים	6,589	16,213	תלוואות ושטרות
		בישראל	1,400	3,070	במטבע חוץ
10,025	19,635	כנגד פיקדונות תושב — פיצויים	7,989	19,283	במטבע מקומי
7,538	18,062	כנגד פיקדונות תושב — אחרים			
1,898	4,591	כנגד פיקדונות לא-תושב			
19,461	42,288		949	2,000	4 ניירות ערך
		פיקדונות של מוסדות בנקאיים וכספים	529	1,924	סחירים
		בישראל	1,478	3,924	בלתי סחירים
904	2,007				
200	405	8 פיקדונות אחרים	*576	1,362	5 חשבונות אחרים
1,211	4,100	9 חשבות אחרים	25,417	56,322	
500	1,000	10 הון הבק וקרן שמורה			
25,417	56,322				

* מרץ מחדש.
הביאורים המצורפים הינם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

רוח הכנסות והוצאות לשנה, שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1980
(מיליוני שקלים)

1979	1980	ביאור
הכנסות*		
6,360	15,187	מהשקעות בחוץ לארץ
2,461	4,442	מהממשלה
3197	10,128	מהלוואות ומשטרות
104	110	מהלוואות-נזילות למוסדות בנקאיים
67	66	ממוסדות בנקאיים בגין חריגה מהוראות הנזילות
476	2,066	12 מניירות ערך
187	381	13 ריבית על הלוואות הציבור במטבע חוץ
20	95	מבנקים מקומיים ומחו"ל
12,872	32,475	אחרות
		סך ההכנסות
הוצאות*		
		על פיקדונות מטבע חוץ
9,895	23,867	14 של מוסדות בנקאיים בישראל
		על פיקדונות מטבע מקומי
129	509	של מוסדות בנקאיים וכספיים בישראל
		על פיקדונות מטבע חוץ
522	1,374	של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים
415	1,192	על פיקדונות והתחייבויות אחרים
77	157	מינהלה וכלליות
38	59	הדפסת כסף וטביעת מטבעות
11,076	27,158	סך ההוצאות
1,796	5,317	עודף הכנסות על הוצאות
		פחות: הכנסות מהממשלה,
330	1,726	א1 שחל עליהן עקרון זהות העתוי
1,466	3,591	רווח נקי
ייעוד הרווחים		
498	500	10 העברה לקרן שמורה
968	3,091	העברה לממשלה
1,466	3,591	סך הכול

** הכנסות והוצאות כוללות הפרשי שערין והפרשי פירות. הנוכעים מהתאמת הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ או הצמודים לו, על פי שינוי השערים של מטבעות חוץ ביחס לשקל. הרווח הנקי כולל סכום של 2,434 מיליון שקלים הפרשי שערין ופירות (בשנת 1979: 1,106 מיליון שקלים).

הביאורים המצורפים הינם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

1. עיקרי המדיניות החשבונאית

א. בסיס הרישום וההצגה

הכנסות והוצאות נרשמות על בסיס הצבירות.

הכנסות מהממשלה נרשמות על בסיס הצבירות, אולם נכללות ברווח הנקי של הבנק על בסיס עקרון זהות העיתוי; דהיינו הבנק כולל ברווח הנקי שלו לשנת העסקים סכומים הטבעיים מחיוב הממשלה, רק כאשר הם מתקצבים ומשולמים בידי הממשלה בשנת התקציב, המסתיימת ב־31 במאס שלאחר אותה שנת העסקים. ההכנסות מהממשלה, שנצברו ויתקבלו לאחר 31 במאס שלאחר שנת העסקים, מנוכות בדוח הכנסות והוצאות בסעיף הכנסות מהממשלה, שחל עליהן עקרון זהות העיתוי, וכלולות כמאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות) (ראה גם ביאור ח1).

ריבית והכנסות לקבל כלולות כמאזן בחשבונות אחרים (נכסים), פרט לריבית והפרשי הצמדה שנצברו בגין ניירות ערך במטבע מקומי, הכלולים כמאזן בסעיף ניירות ערך. ריבית והוצאות לשלם כלולות כמאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות).

ב. חשבונות מטבע חוץ

נכסים והתחייבויות במטבע חוץ מתורגמים לשקלים לפי השערים היציגים, שמפרסם בנק ישראל. השער היציג של דולר ארה"ב לתאריך המאזן הוא 7.5480 שקלים, וליום 31 בדצמבר 1979 — 3.5350 שקלים. זכויות משיכה מיוחדות (SDR) מתורגמות על בסיס שער ה־SDR ביחס לדולר של ארה"ב, דהיינו 9.6343 שקלים ל־SDR בתאריך המאזן, ו־4.6601 שקלים — ביום 31 בדצמבר 1979.

ג. זהב

זהב מוצג על בסיס המחיר של 35 זכויות משיכה מיוחדות (SDR) לאונקיה.

ד. ניירות ערך במטבע חוץ

ניירות ערך אלה מוצגים כמאזן לפי העלות במטבע חוץ (מחיר הקנייה הממוצע המשוקלל), או שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד.

ה. ניירות ערך במטבע מקומי

ניירות ערך אלה מוצגים כמאזן לפי השווי המתואם (שווי נקוב, בתוספת ריבית והפרשי הצמדה שנצברו) או שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד. ניירות ערך, שאינם רשומים למסחר בבורסה, מוצגים לפי השווי המתואם. הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן מחושבים על בסיס המדד האחרון, שפורסם לפני תאריך המאזן.

ו. בניינים וציוד

בניינים וציוד בבעלות הבנק מוצגים כמאזן בחשבונות אחרים, לפי העלות בניכוי פחת שנצבר.

ז. השתתפות במוסדות כספיים בינלאומיים

ההשתתפות כלולה כמאזן בחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות. העלות כוללת סכומים, הדרושים לשמירת שווי ההשתתפות במונחי מטבע חוץ, בהתאם לתנאי ההשתתפות במוסדות השונים (לגבי ההשתתפות בקרן המטבע הבינלאומית — ראה ביאור 2).

ח. פנסיה ופיצויי פרישה לעובדים

העתודה לפנסיה ופיצויי פרישה לעובדים, הכלולה בחשבונות אחרים (התחייבויות), מחושבת על בסיס אומדן אקטוארי, שהותאם לתאריך המאזן. חלק מניירות הערך במטבע מקומי מיועדים כנגד החבות לפנסיה ופיצויי פרישה לעובדים. על ההכנסות מניירות ערך אלה לא מיושם עקרון זהות העיתוי והן נוקפות בדוח הכנסות והוצאות כנגד הגידול בחבות האמורה.

2. זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ: התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית

הסעיף זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ כולל זכויות משיכה מיוחדות (SDR) בקרן המטבע הבינלאומית בסך 85 מיליון שקלים (ב־31 בדצמבר 1979: 22 מיליון שקלים) וכן יתרת רזרבה בקרן המטבע בסך 247 מיליון שקלים (ב־31 בדצמבר 1979: 147 מיליון שקלים). יתרת רזרבה זו, הניתנת למשיכה מהקרן בכל עת, היא הסכום, שבו עולה המכסה בקרן על ההתחייבויות במסגרת המכסה. בדצמבר 1980 הועלתה מכסתה של מדינת ישראל בקרן, מ־205 מיליון SDR ל־308 מיליון SDR, במסגרת הגדלת המכסות השביעית בקרן המטבע הבינלאומית. החשבונות בקרן המטבע הבינלאומית כוללים את יתרת הרזרבה (מוצגת בסעיף זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ) ואת ההתחייבויות במסגרת המימון המפצה המיוחד (מוצגת בסעיף התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית):

	31 בדצמבר 1980	31 בדצמבר 1979	31 בדצמבר 1980	31 בדצמבר 1979
	(מיליוני שקלים)	(מיליוני SDR)		
במסגרת המכסה:				
המכסה	2,963	955	308	205
בניכוי ההתחייבויות	2,716	808	282	173
יתרת רזרבה	247	147	26	32
התחייבויות במסגרת המימון				
המפצה המיוחד	698	337	72	72

התחייבויות הממשלה לקרן במסגרת קרן הדלק ומימון מפצה מיוחד בסך 84 מיליון SDR (ב־31 בדצמבר 1979: 152 מיליון SDR) אינה כלולה בספרי הבנק.

3. אשראי לממשלה — חוב ארוך מועד

הסעיף כולל בעיקר: (א) חוב בסך 4,000 מיליון שקלים צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית בלתי צמודה בשיעור של 5 אחוזים לשנה, ועומד לפירעון בתשלומים בשנים 1983 — 2004; הריבית והפרשי ההצמדה משולמים ב־31 בדצמבר של כל שנה (יתרת החוב ב־31 בדצמבר 1979: 2,500 מיליון שקלים); (ב) חוב בסך 33 מיליון דולר של ארה"ב (ב־31 בדצמבר 1979 — סכום זהה).

4. ניירות ערך

בסעיף ניירות ערך סחירים מוצגים מלוות ממשלתיים, שבעיקרם היום צמודים למדד המחירים לצרכן. שווי השוק שלהם הוא 2,275 מיליון שקלים (ב־31 בדצמבר 1979: 1,025 מיליון שקלים). הסעיף ניירות ערך בלתי סחירים כולל בעיקר: (א) מלוות חובה ממשלתיים, שנרכשו ממפעלים בהתאם לחוק המלוות (הוראות שונות) תשל"ח — 1977; (ב) ניירות ערך, שנרכשו ממוסדות בנקאיים בהסכמי מכר חוזר, מתוך התיק המוקפא של תכניות החיסכון.

5. חשבונות אחרים (נכסים)

סעיף זה כולל בעיקר: (א) ריבית והכנסות לקבל; (ב) בניינים וציוד לאחר ניכוי פחת שנצבר; (ג) השתתפות במוסדות הכספיים הבינלאומיים הבאים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), האיגוד הבינלאומי לפיתוח (IDA), התאגיד הבינלאומי למימון (IFC) והבנק הבינאמריקאי לפיתוח (IDB).

6. זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו

בשנת הדוח נתקבלה מקרן המטבע הבינלאומית המנה השנייה, בסכום של 21 מיליון SDR, מתוך שלוש מנות שנתיבות שוות, במסגרת ההקצאה בסך 64 מיליון SDR משנת 1979. היתרה בסעיף זה הסתכמה בסוף 1980 ב־85 מיליון SDR (בסוף 1979: 64 מיליון SDR).

7. התחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ

הסעיף כולל התחייבות למוסדות כספיים בינלאומיים בסך 90 מיליון שקלים (כ"א 31 בדצמבר 1979: 43 מיליון שקלים) ופיקדונות של בנקים מחוץ לארץ בסך 40 מיליון שקלים (כ"א 31 בדצמבר 1979: 46 מיליון שקלים).

8. פיקדונות אחרים

סעיף זה כולל בעיקר פיקדונות של הקרן הדו-לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתי ארה"ב-ישראל, ופיקדון של הקרן הדו-לאומית למדע ארה"ב-ישראל.

9. חשבונות אחרים (התחייבויות)

הסעיף כולל בעיקר: (א) ריבית והוצאות לשלם; (ב) הכנסות מהממשלה, שחל עליהן עקרון זהות העתוי (ראה ביאור 1א ו-12); (ג) עתודה לפנסיה ופיצויי פרישה לעובדים.

10. הון הבנק וקרן שמורה

בשנת הדוח הועברו לקרן השמורה 500 מיליון שקלים מתוך הרווחים; מתוך הקרן השמורה הועברו 100 מיליון שקלים להגדלת הון הבנק. הון הבנק ליום המאזן הינו 200 מיליון שקלים, והקרן השמורה 800 מיליון שקלים. (כ"א 31 בדצמבר 1979: 100 מיליון שקלים ו-400 מיליון שקלים, בהתאמה).

11. התחייבויות תלויות

ההתחייבויות התלויות הן כדלקמן: (א) סכומים, שטרם נדרשו על מניות, והשתתפויות, שנחתמו במוסדות כספיים בינלאומיים — 908 מיליון שקלים (כ"א 31 בדצמבר 1979: 425 מיליון שקלים); (ב) אשראי תעודות — 341 מיליון שקלים, (כ"א 31 בדצמבר 1979: 78 מיליון שקלים); (ג) אחרות — 13 מיליון שקלים. (כ"א 31 בדצמבר 1979: 53 מיליון שקלים).

12. הכנסות מניירות ערך

סעיף זה אינו כולל הכנסות בגין ניירות ערך, שיועדו כנגד החבות לפנסיה, ופיצויי פרישה לעובדים, ושימשו לכיסוי חלקי של הגידול בחבות האמורה (ראה ביאור 1ח). הסעיף כולל השנה הכנסות בסך 1,726 מיליון שקלים (בשנת 1979: 330 מיליון שקלים), שעליהן חל עקרון זהות העיתוי, ולכן הן הופחתו מעודף ההכנסות על ההוצאות; ראה ביאור 1א. הסכום המצטבר של ההכנסות, שחל עליהן עקרון זהות העתוי, הינו 2,229 מיליון שקלים (כ"א 31 בדצמבר 1979: 503 מיליון שקלים).

13. ריבית על הלוואות הציבור במטבע חוץ מבנקים מקומיים ומחו"ל

סעיף זה כולל ריבית ממוסדות בנקאיים בקשר לאשראי במטבע חוץ, שניתן על ידם לתושבי ישראל; וכן ריבית חובה על פיקדונות בבנק ישראל, בגין הלוואות שנלקחו על-ידי תושבי ישראל במישרין מחוץ לארץ.

14. הוצאות על פיקדונות מטבע-חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל

עד מארס 1979, השתתפה הממשלה בריבית על פיקדונות הפיצויים; ההשתתפות בינואר-מארס 1979 הסתכמה בכ"א 31 מיליון שקלים.

הנגיד, המשנים לנגיד, חברי הוועדה המייעצת וחברי המועצה המייעצת של בנק ישראל

31 במאי 1981

הנגיד

א' גפני

המשנים לנגיד

א' שפר

צ' זוסמן

הוועדה המייעצת*

ח' ברקאי — יו"ר

י' כדר — סגן יו"ר

א' איזקסון

ח"מ בסוק

ג' גזית

א"י יפת

א' מאיר

י' מיטלמן

ד' רקנאטי

המועצה המייעצת

א' אלתר

מ' בנקובר

א' בן-יקר

מ' גולדברג

ב' ויניצקי

י' מוריץ

א' נאמן

נ' פיינגולד

י' קרגמן

א' ריינר

* חברי הוועדה המייעצת הם גם חברי המועצה המייעצת.

חברי הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

ע' מסר — יו"ר	י' וימן
מ' אולניק	א"י יפת
ד' בבלי	ש' לובנברג
ד' בן דרור	א' מאיר
מ' בנקובר	י' מאכט
ח' ברמן	ש' מגריזו
ד' גולן	מ' מן
ג' גזית	ע' סדן
י' גיל	א"א קירשנר
מ' דיגה	ד' רקנאטי
י' האפט	ד' שוהם
א' הלפרין	

חברי הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

א' ויתקון — יו"ר	א' נאוי
א' בירן	פ"נ נכלה
י' בן-אריה	ב' נרקיס
ד' גד	ג' צפרוני
ד' גנחובסקי	א' קלדרון
ר' דיין	א' קינדלר
ח' זמר	ד' רייזינגר
ג' לרמן	ש' רוזנפלד
א' מנדאל	